

Shipping Containers Converted to Vancouver Social Housing

The Canadian Press. November 30, 2012 - VANCOUVER — Shipping containers that likely would have been left to rust in Vancouver will instead be used to construct the first housing project of its kind in Canada. Twelve containers will be converted into social and affordable housing for women in the city's Downtown Eastside, where construction got underway Friday.

The project that's slated to be completed by next April was developed by the Atira Women's Resource society, which bought a lot in 2009 to build traditional housing.

Read more: [Shipping Containers Converted to Vancouver Social Housing](#)

ISSA Proceedings 2006 ~ Pragma-Dialectics And The Function Of Argumentation

1. Introduction: Pragma-Dialectics and the Aims of this Paper

During the last 25 years Frans van Eemeren and Rob Grootendorst have very impressively developed Pragma-Dialectics, i.e. a consensualistic theory of argumentative discourse, which sees the elimination of a difference of opinion as the aim of such discourses and of argumentation. Currently this is the

most famous and most discussed approach in argumentation theory in the world.

In what follows I will discuss Pragma-Dialectics mainly from an epistemological standpoint, i.e. what this theory has to tell us with respect to acquiring true or justified beliefs and knowledge.

Technical note: The discussion rules are the constructional core of Pragma-Dialectics; in addition to a few material changes and to stylistic improvements, these rules have undergone a change in numbering. In this text I will refer to their first English version (E&G 1984, p. 151-175) as “Ro1” etc. (“original (or old) rule no. 1”) and to their most recent statement (E&G 2004, pp. 135-157) as “Rs1” etc. (“Rule in ‘Systematic Theory of Argumentation’ no. 1”). The material changes regard, first, the possibilities of defending (or attacking) a premise (Ro9/Rs7 (E&G 1984, p. 168; 2004, p. 147 f.)); the originally included possibility of common observation has been deleted – which is surprising – and the originally lacking possibility of argumentatively defending a premise included, which is a clear improvement. The second and most important change concerns the argument schemes that may be used for defending a claim: originally only deductive arguments were permitted now non-deductive argument schemes have been added (Ro10/Rs8 (E&G 1984, p. 169; 2004, p. 150)) – a substantial improvement. The following discussion usually refers only to the best version.

2. The Aim of Argumentation and Argumentative Discourse: Elimination of a Difference of Opinion

The whole approach of Pragma-Dialectics is constructed starting from one central theorem about the function of argumentative discourse and argumentation in general. The aim of argumentative discourse and of argumentation, as these are seen and constructed by Pragma-Dialectics, is to eliminate a difference of (expressed) opinion (e.g. E&G 1984, p. 1; 1992, xiii; p. 10; 2004, pp. 52; 57; Eemeren et al. 1996, p. 277) or to resolve a dispute – where “dispute” is understood as: expressed difference of opinion (e.g. E&G 1984, pp. 2; 3; 151). This resolution has taken place if the participants both explicitly agree about the opinion in question. The central task of the theory is to develop rules for rational discussions or discourses; and the value of the rules to be developed is regarded as being identical to the extent to which these rules help to attain the goal of resolving disputes (E&G 1984, pp. 151; 152; cf. 2004, pp. 132-134).

This, obviously, is a *consensualistic* conception of argumentative discourse and of

argumentation, which aims at an *unqualified consensus*, i.e. a consensus that is not subjected to further conditions. **[i]** Consensualism defines a clear aim for argumentation and argumentative discourse, which can be the basis for developing a complete argumentation theory, including criteria for good argumentation, good discourse, theory of fallacies, theory of argumentation interpretation, etc. Thus, consensus theory in general, and Pragma-Dialectics in particular, is a full-fledged approach to argumentation theory. Similar and competing full-fledged approaches are, first, the *rhetorical approach*, which sees convincing an addressee, i.e. creating or raising an addressee's belief in a thesis, as the aim of argumentation (e.g. Perelman & Olbrechts-Tyteca 1958; Hamblin 1970; Tindale 2004), and, second, the *epistemological approach*, which sees generating the addressee's justified belief in the argumentation's thesis as the standard function of argumentation (e.g. Biro & Siegel 1992,; Feldman 1994; Goldman 1999, ch. 5; Johnson 2000; Lumer 1990; 1991; 2005/2006; Siegel & Biro 1997). As opposed to epistemological theories, both consensus theory and rhetoric aim at an *unqualified* belief (though in Pragma-Dialectics this is more an expression of a belief than the belief itself); but consensus theory then, unlike rhetoric, requires that both participants share this opinion.

It is quite astonishing that even though Van Eemeren and Grootendorst repeat their aim for argumentative discourse, i.e. dispute resolution, countless times, they practically do not justify this most central assumption of their approach. They incidentally justify the need for dispute resolution with the remark that "otherwise we become intellectually isolated and can ultimately even end up in a state of spiritual and mental inertia" (E&G 1984, p. 1). However, "not being intellectually isolated" could be an euphemism for "conformism". Of course, not being intellectually isolated is good; but it is of secondary importance. It is much more important that one's beliefs are true (and justifiedly true) and thus can help one orient herself or himself in the world. Intellectual isolation could simply be the price of truth, or more precisely, of justified true beliefs that others are not able or not willing to understand or accept - think of Galileo or Frege.

So what is the problem with conflicting beliefs and why is it important to resolve differences of opinion? The most simple and straightforward answer is: At least one of these opinions must be false. And having false opinions means having a false and disorienting picture of the world, which e.g. makes us miss our goals. What is completely missing in Pragma-Dialectics is any systematic relation to

truth or its epistemological counterparts, knowledge and justified belief. Pragma-Dialectics has this in common with rhetorical approaches. Aiming at unqualified beliefs or shared beliefs that are not systematically related to truth in the sense that they are true or (because of the epistemologically founded cognizing procedures used) at least *acceptable* in the sense of being true, probably true or truthlike, of course, leads to much less true or truthlike beliefs than aiming at justified beliefs. The consequence is much less orientation and more disorientation about the world's real state, which, finally, leads to more grossly suboptimum or even disastrous decisions. This was already Socrates' and Plato's critique of rhetorical argumentation theory (e.g. Plato, Phaidros 259e-262c; Gorgias 452e-455d; 458e-460a; Philebos 58a-59b). To aim at unqualified *consensus* instead of unqualified belief of a single person does not make the situation any better because truth does not depend on anyone sharing it but on objective fulfilment of truth conditions. Of course, an unqualified consensus can be true; but it would be true by chance and thus not reliable.

Let me extend the discussion by considering consensus theory in a more general form. The problem with normative consensus theories of argumentative discourse is not that they aim at consensus but that they take an *unqualified* consensus to be the aim of such discourse. Theories of argumentative discourse have also been proposed in *epistemological* argumentation theories, which see such discourses as enterprises for collectively seeking truth (Goldman 1999, pp. 139-149; Lumer 1988). Even in these theories the internal end of the game is to reach consensus. But it is a *qualified, justified* consensus, where both parties not only share the final opinion but - ideally - also their subjective justification for it. To take justified consensus as the aim of argumentative discourse avoids all the problems listed so far because justification - correctly conceived - is related to truth. It is based on cognizing procedures that guarantee the truth or at least the acceptability, i.e. truth, high probability or verisimilitude, of the results. What I would suggest to Pragma-Dialecticians then is to adopt justified consensus as the aim of argumentative discourse.

3. *Elements of Epistemic Rationality in Pragma-Dialectical Discourse*

Actually, Pragma-Dialectics is much nearer to the suggestion just intimated than it may at first, and in particular as a consequence of its determination of the goal of argumentation and argumentative discourse, appear. This is so due to a continuous incoherence in Pragma-Dialectics, namely the inclusion of important

elements of epistemic rationality in its consensualistic programme. This incoherence is most evident in the Pragma-Dialectical rules for argumentative discourse.

Completely in line with the just criticized unqualified consensualistic determination of discourse's aim as dispute resolution, as their criterion for good discourse rules Van Eemeren and Grootendorst establish that such rules have to promote that aim. Strangely enough, Van Eemeren and Grootendorst never go on to prove that the rules they propose are the best in these terms. And actually these rules are not developed consequently along these lines but according to a vague idea of a rational discourse that includes many elements of epistemic rationality. As a consequence, Pragma-Dialectics is a hybrid theory, mixed of incompatible elements of unqualified consensualism and epistemic rationality.

Let us take a closer look at this inconsistency. As Goldman nicely caricatures, the most effective way to reach unqualified consensus may be to engage a professional mediator, whose secret strategy would consist in finding out which party is more prone to make concessions and then to canvass this party for pulling it in the opponent's direction (Goldman 1999, pp. 159 f.). Other means for reaching unqualified consensus include rhetorical and psychological tricks, eristic devices, a strategy of friendly offers and giving up one's own opinion (this is particularly efficacious if only *verbal* consensus is what counts). None of these means will be the one that is best in all situations, however the best strategy for reaching unqualified consensus probably will include them all, each for particular situations.

Actually, Van Eemeren and Grootendorst do not include any of these means in their list and even explicitly oppose rhetoric (E&G 1992, p. 5). This is due to their strong claims of rationality. However again it is typical of Pragma-Dialectics that these claims are ambiguous. On the one hand there are purely verbal claims of rationality, which at a closer look turn out to be merely consensualistic or rhetorical. On the other hand there are many elements of real epistemic rationality in the Pragma-Dialectical theory in general and in its discourse rules in particular.

One example of a merely verbal declaration for epistemic rationalism is this. Van Eemeren and Grootendorst declare: "Argumentation is [...] designed to justify [...] an expressed opinion and calculated [...] to convince a *rational* judge [...]" (E&G

1984, p. 18; the emphasis is mine, C.L.; similar: *ibid.* p. 9; 2004, pp. 1; 10; 12 f.) But then they define this 'rational judge' simply in consensualistic terms as someone who follows such acceptable rules "which can lead to a resolution of the dispute" (E&G 1984, p. 18; cf. p. 5; 2004, pp. 16; 17 f.; 132).

On the other hand Pragma-Dialectics contains clear and strong epistemologically rational elements. A first such element is the prescription of a certain argumentative structure as the obligatory way to consensus, namely the use of argumentation, premises and inferences (Ro9-11/Rs7-9 (E&G 1984, p. 168; 2004, p. 148); more generally: E&G 1992, pp. 34; 158 f.; 169; 184-194). A second element is the strong use of logic and deductive arguments in the argumentation stage of discourse. A third rational element is the use of joint observation as part of the intersubjective testing procedure (E&G 1984, p. 167) and of statistical arguments (E&G 1992, p. 96; 2004, p. 150, note 20) again in the argumentation stage. But, unfortunately, again Van Eemeren and Grootendorst relativize even these clear elements of epistemic rationality in a consensualistic fashion. They see these elements as their personal proposals, which in order to be valid would then have to be jointly adopted by the respective discussants (E&G 1984, p. 163; 2004, p. 142). Thus, Pragma-Dialectics' final determination of the aim of argumentative discourses amounts to unqualified consensus in a broader sense: the consensus about the *claim* in the end is subjected to *rules*, but now these rules depend only on an unqualified consensus (cf. note 1).

4. Some Philosophical Sources of Pragma-Dialectical Ideas of Epistemic Rationality

On the whole the writings of Van Eemeren and Grootendorst show a strong inclination towards standards of epistemological rationality, which then are corrupted by their adherence to unqualified consensualism. One reason why these two elements have not been brought together in a more satisfying way, specifically by taking justified consensus as the aim of rational discourse, may be the particular theories of epistemic rationality used by Van Eemeren and Grootendorst, namely Critical Rationalism and the Erlangen Constructivism, especially Lorenzen's Dialogic Logic. Both these theories contain quite confused parts, which have been adopted by Van Eemeren and Grootendorst.

From Critical Rationalism they have taken in particular Albert's critique of justificationism by his "Münchhausen-Trilemma", which says that the attempt to justify every belief must lead to one of three bad alternatives,

- (1) an infinite regress,
- (2) a logical circle or
- (3) arbitrarily and dogmatically breaking off the justification (Albert 1980, pp. 10-15; referred to by Van Eemeren and Grootendorst: E&G 1984, pp. 16; 194, note 9; 2004, p. 131).

The Münchhausen-Trilemma for Van Eemeren and Grootendorst is the reason, first, to give up the idea of positive justification and, second, to bet on negative criticism instead and thereby on dialectics, i.e. the inclusion of other persons, critics, as necessary elements in the process of epistemic rationality (E&G 1984, p. 16; 2004, pp. 131 f.). This decision seems to have been their main reason for not seeking further positive forms of arguments beyond deductive ones and to stress the unforeseeable critical potential of an antagonist instead. And this, as will soon be shown, is one of the main weaknesses of Pragma-Dialectics. Now the Münchhausen-Trilemma is simply false. **[ii]** It rests on a hidden and false premise, namely that deduction from true premises is the only form of acceptable justification. Together with the well-known properties of deductive justification, namely, first, to presuppose already justified premises and, second, to maximally preserve, mostly to reduce but never to increase the informational content of the justified conclusion compared with the premises, that premise leads to the exposed trilemma. But of course, there are forms of justification that do not rely on already justified premises, in particular observation; and there are ampliative forms of justification (i.e. forms of justification that increase the thesis' informational content), in particular inductive reasoning. Thus there is no need to give up justificationism, on the contrary, and non-deductive forms of monological argumentation have to be studied and reconstructed in argumentation theory.

From Lorenzen's and the Erlangen School's theories in general Van Eemeren and Grootendorst have adopted the Dialogic Logic as their own conception of logic. They approve this logic for its dialogical, communicative and interactive character (E&G, pp. 12; 14; 193, n6; 2004, p. 50) as well as its enlargement by Barth & Krabbe (E&G 1984, p. 193, n6; 2004, pp. 50 f.), they use this logic themselves (e.g. E&G 1984, pp. 12-15) and they suggest it as the central tool in deductive argumentation (E&G 1984, p. 169; 2004, p. 148; Eemeren et al. 1996, p. 274). There are four elements of the Erlangen School's programme and Dialogic Logic that are relevant in our context:

- (1) logical intuitionism,

- (2) anti-platonism,
- (3) constructivism and
- (4) the dialogical conception of logic.

Van Eemeren and Grootendorst are interested in these elements in ascending order. All four elements are highly problematic. However, limitation of space allows me to show this for only two of them, constructivism and the dialogical conception of logic.

(3) "*Constructivism*" means that all reasoning schemes and terms have to be explicitly introduced and that all reasoning steps like the introduction of premises and pieces of inferences have to be explicitly executed. The correct ideas behind constructivism are clarity and - in particular in mathematical contexts - avoidance of illusory "short-cuts" in reasoning. But constructivism is an exaggeration of these ideas, which, first, ignores that in discourses we can and must rely on a shared language and common knowledge. It would be absurd each time to try to "introduce" our complete vocabulary and common knowledge. The much more feasible and efficient way is *knowledge exploitation*, i.e. to rely on these common bases as far as one thinks they reach in the specific case, to make language usage explicit when one thinks that there could be ambiguities, to make premises explicit when they are used etc. Second, in its mania for explicit introducing and agreements, constructivism has a strong tendency towards a false form of conventionalism, namely to regard inference, reasoning and argumentation rules as something that is valid by *convention* and not as objective truths. If the meaning of logical operators and of terms is conventionally fixed, given the actual world, propositions' truth thereby is fixed as well. Whether certain inference schemes lead from true premises to true conclusions then is no longer a question of convention but of analytical truth; analogous considerations hold for uncertain ways of reasoning. And whether a given addressee already accepts particular premises and reasoning schemes is an empirical question.

(4) *Dialogic Logic* is a kind of logic that conceives logical proofs as dialogue games, where a proponent "defends" his thesis in an exactly regimented way against an opponent's "attacks" by logically decomposing it into elementary formulas already accepted by the opponent (cf. e.g. Kamlah & Lorenzen 1973, pp. 209-231; Lorenzen & Schwemmer 1975, pp. 56-147). Dialogic Logic probably is the most confusing element of the Erlangen programme. Its origins are Beth's semantic tableaux, i.e. a semantic way of proving an inference's logical validity.

You take a sheet of paper and divide it into a left and a right half by drawing a vertical line down the middle. The left half is reserved for the true propositions and the right half for the false propositions. The aim of the procedure is to systematically search for a consistent interpretation of the inference in question that shows it, the inference, to be invalid. This is an interpretation where the premises are true and the conclusion is false. If you do not find such an interpretation, the inference is valid. So at the top of the left column, i.e. the truths side, you write the premises, and at the top of the right, i.e. the falsities side, you write the conclusion. Premises and conclusions then have to be decomposed into elementary formulas, according to logical rules. If in the end the same elementary formula appears on the left as well as on the right side, this means that this formula has to be true and false at the same time. So it was impossible to construct a consistent falsifying interpretation of the inference (i.e. an interpretation where the premises are true but the conclusion is not). Therefore, the inference is valid. (In figure 1.1. this is illustrated with a simple example: the inference ' $p \Rightarrow q \rightarrow p$ ' is scrutinized for its logical validity. For disproving its validity one has to find an interpretation where the premise p is true - therefore p appears in row 1 on the truths side - and the conclusion $q \rightarrow p$ is false - so $q \rightarrow p$ appears on the falsities side. For $q \rightarrow p$ to be false q must be true and p false; therefore the false $q \rightarrow p$ of row 1 in row 2 is decomposed into a true q and a false p . But now p appears on the falsities side (in row 2) as well as on the truths side (in row 1), which means that to make the inference invalid p must be true and false at the same time, which is impossible. Therefore, the inference is valid.) This is a pencil-and-paper test that can be executed by one person; all the steps are exactly prescribed. Now some sequences of steps in semantic tableaux resemble sequences of turns in an argumentative dialogue. This has led Lorenzen and Lorenz (in the late 1950s and the 1960s) (reprints: Lorenzen & Lorenz 1978) to interpret the semantic tableaux as a dialogue game and to assign the right, falsities side, which contains the conclusion, to a "proponent", and the left, truths side, which contains the premises, to the "opponent", where the premises now are mutated to the opponent's concessions (cf. figure 1.2).**[iii]** This is a nice gewgaw as long as one is aware of the theoretic background. But it is heavily confusing when the dialogic nature is taken seriously, and the "Dialogic Logic" is taken as proof that logic is something dialogical. And it is confusing because many sequences in logical dialogue games do not make sense in a real argumentative discourse - because they have a quite different function. Why for example may $\neg p$ only be attacked by claiming p and

not by asking for a justification?**[iv]** Actually, Dialogic Logic contains nothing *really* dialogical, one and the same person can play both roles because all the steps to be executed are meticulously prescribed.**[v]** And of course, logical reasoning can be executed internally by one person by proceeding from a belief in some premises, recognizing a logical implication, to believing in the conclusion.

Figure 1.1: Semantic tableaux:
Is 'p → q → p' valid?

	truths	falseities
1	p	q → p
2	q	p

For falsifying the inference, p must be true and false at the same time, which is impossible. So the inference is valid.

Figure 1.2: Dialogue game:

	opponent / antagonist	proponent / protagonist
1	p	q → p
2	q ?	
3		p

Figure 1.1: Semantic tableaux: Is 'p ⇒ q → p' valid?

Now Van Eemeren and Grootendorst have adopted Dialogic Logic as their favourite logic (E&G 1984, pp. 169; 201, note 68; 2004, p. 148; Eemeren et al. 1996, p. 274). This is harmless to a certain degree. But it is terribly misleading if Dialogic Logic is taken seriously and regarded as a proof of the necessary dialogic character of argumentation (E&G 1984, pp. 12-14; 193, note 6). Actually, argumentation (in the sense of "presenting an argument") is mostly a monologic activity, where someone argues for a certain thesis.**[vi]** And argument schemes have to be developed on this basis. A systematically second step then is to develop a theory of argumentations' integration into argumentative discourse. Fortunately, Pragma-Dialectics has not taken its theoretical profession of the necessary dialogical character of argumentation too seriously; in the official definition (E&G 1984, pp. 7; 18; 2004, p. 1), in the discussion rules (e.g. Ro8/Rs6, E&G 1984, p. 165; 2004, p. 144) and in analytic practice argumentation is always conceptualized *monologically* (in the sense explained in note 6) as the protagonist's advancing his thesis plus his defensive moves. Nonetheless the theoretical assumption of the necessary dialogic character of argumentation may have been one of the reasons for Pragma-Dialectics' neglecting argumentation theory in the narrow sense, specifically for neglecting the study of non-deductive argument schemes.

One of the lessons that could be learned from these scathing criticisms of

Pragma-Dialectics' epistemological foundations is that much could probably be improved by changing the epistemological basis of Pragma-Dialectics. Pragma-Dialectics is mainly a theory of argumentative discussion and not of (monological) argumentation. Combining it with the epistemological theory of argumentation and its epistemological foundations could already be the beginning of important progress.

5. *The Procedural Rules for a Critical Discussion*

The constructive core of Pragma-Dialectics are the rules of conduct it proposes for critical discussions. In this section, the real discourse rules, i.e. the rules for integrating argumentation in discourses, will be discussed; the next section is dedicated to the rules for the argumentative core.

The Pragma-Dialectical discourse rules are designed for *simple, i.e. single and nonmixed, discussion* (originally called: "simple single discussion"), in which exactly one thesis (not even its negation) is discussed (E&G 1984, p. 152; 2004, p. 135; terminology: E&G 1992, pp. 16-22). This implies that the antagonist can accept the protagonist's thesis, or express non-acceptance or can ask for a justification, but he cannot advance an incompatible counter-thesis, specifically he cannot say that the protagonist's thesis is false. The same limitation holds for the antagonist's "attacks" on the single reasons and the argumentative relation between reasons and thesis. This means real, offensive attacks are missing. **[vii]** And therefore the antagonist cannot point to the protagonist's *errors*; no real *critique* is taking place. As a consequence the discussants cannot obtain certification of their respective theses by having them exposed to intersubjective critique. In addition, the antagonist cannot contribute his own knowledge to a cooperative search for truth. So the most important aims of a real discourse cannot be reached by Pragma-Dialectical "discourses". Pragma-Dialectical discourses are not really dialogical discussions. They are monological argumentations enlarged by possibilities to adapt this argumentation to the addressee's epistemic situation. Ironically enough, Van Eemeren and Grootendorst here have completely set aside the criticism of Critical Rationalism, which, of course, requires refutations by positive counter-evidence, and returned to justificationism. And again ironically enough, epistemological argumentation theories, often decried for their monological conception of argumentation, compared to Pragma-Dialectics are much more and only really dialogical when it comes to integrating argumentation in argumentative discourse (cf. Goldman

1999, pp. 139-149; Lumer 1988).

Under procedural aspects Ro7/Rs5 (E&G 1984, pp. 163 f.; 2004, p. 143) is the most irritating rule. It quite innocently requires that, in the preparation stage the discussants agree about the rules that shall govern and be binding for the entire discussion that follows. Only subsequent rules, in particular Ro9/Rs7 and Ro10/Rs8, reveal how many agreements are meant to be included: agreement about the intersubjective identification procedure (for identifying shared premises), the intersubjective testing procedure (which regiments observation (E&G 1984, p. 167) and the use of non-deductive argument schemes (E&G 2004, pp. 149 f.), respectively), the intersubjective explicitization procedure (for making implicit premises explicit), the intersubjective reasoning procedure (i.e. the deductive logic) and the premises themselves as well (E&G 1984, pp. 165 f.; 2004, p. 145). In order to be fully consistent with this logic of agreements, rules Ro8/Rs6 to Ro17/Rs14 should have been included in that list. Of course, this list should have been made explicit in Ro7/Rs5.

These agreement requirements are a heritage of constructivism, which in general has already been criticized (section 4). Some more specific problems are the following. First, the agreement requests are illusory, people cannot make all these things explicit and do not have the time to try to do so. Second, the agreement requirement is a simple *fiat*; nothing is said about how it could be reached. Considering that it includes encyclopedias, logics, epistemologies etc. it is not to be expected that discussants find an agreement. Third, an initial agreement is too rigid. The discussants may change their opinion about one or the other point. - Van Eemeren and Grootendorst seem to have seen some of these problems and therefore provide that the discussants commonly “assume tacitly that they accept more or less the same rules for the discussion” (E&G 1984, p. 163; similar: 2004, p. 142) and a common knowledge (E&G 1984, p. 166; 2004, p. 146). But if this is so and if constructivism is illusory, they should give up the constructivist rule Ro7/Rs5 altogether and adopt the concept of knowledge exploitation. And because knowledge exploitation is not trivial this requires the introduction of new substantive rules about how to make assumptions about the other discussant’s knowledge, what to do if such assumptions are false etc.

6. *The Argumentation Rules for a Critical Discussion*

The second part of my discussion of the Pragma-Dialectical discourse rules regards the rules for the argumentative core, its argumentation theory proper.

In a perfect consensualistic fashion, Pragma-Dialectics conceives argumentation rules as something that must be agreed upon by the discussants, i.e. as *conventions* (E&G 1984, p. 163; 2004, p. 142). And consequently, the Pragma-Dialectical argumentation rules are advanced only as proposals for such conventions, without which they would not have any validity (*ibid.*). But what is the aim of such conventions? According to Pragma-Dialectics, it is to resolve differences of opinion. However the question can be repeated, why should people try to do so? In particular if one speaks of *expressed* opinions only, one could introduce such conventions like rules of an entertaining game like chess, where one finally arrives at an explicit but meaningless “consensus”, which has nothing to do with one’s opinions. Of course, Van Eemeren and Grootendorst do not want this. Why should we want a *real* consensus? Convincing someone of a particular thesis in a *rhetorical* vein may have strategic advantages, but why should the arguer want to share this opinion? Pragma-Dialectics is silent about these questions; it simply does not contain a theory about the *function of argumentation* and about the way in which this function can be fulfilled by argumentation. And without such a function analysis argumentation rules will be arbitrary or only accidentally useful.

The straightforward answers to these questions are epistemological; and the usually recognized argumentation rules can best be explained epistemologically. The function of argumentation is to provide justified belief, which is systematically (though not strictly) connected to truth (Lumer 2005a, sect. 4; 2005b, sect. 1); and shared justified belief is a greater guarantee that this belief is really true. Argumentations help to achieve justified belief by guiding an addressee’s cognizing the thesis etc. (Lumer 2005a, sect. 5; 1990, pp. 45-48; 280-281; 1991, pp. 102-104). If one adopts this epistemological function analysis of argumentation, argumentation rules cannot simply be conventions. As Siegel, Biro and Goldman have already criticized, agreeing on fallacious argumentation rules like the gambler’s fallacy or plainly absurd or arbitrary argumentation rules like admitting only arguments with an even number of premises, simply does not lead to true or at least acceptable belief (Biro & Siegel 1992, p. 91; Goldman 1999, p. 159). Argumentation rules have to fulfil two essential functions, first, following them should guarantee the thesis’ truth or *acceptability*, i.e. truth, high probability or verisimilitude, and second, following them should provide epistemic *accessibility* of the truth (or acceptability) to the addressee, e.g. by requiring that the premises be known to the addressee. If a particular set of argumentation rules

fulfils these functions does not depend on convention but is an objective fact – like the functioning of a machine; it depends e.g. on how these rules refer to theses' truth conditions. Someone can find out these rules, follow them for the first time in trying to convince a particular addressee who does not know anything about these rules, and they could still fulfil their function. Think for example of rules for logical deduction. Whether such rules always lead from true premises to true conclusions depends on the definitions of truth functional operators, which determine the truth-value of complex propositions dependent on the truth-value of elementary propositions; given such definitions it is not a question of agreement. Independence of agreement makes monological argumentation possible and, of course, facilitates discourses; the bulk of the Pragma-Dialectical opening stage becomes superfluous.

What just has been said about argumentation rules analogously holds for premises or, more generally, for reasons too. Pragma-Dialectics is completely consensualistic here in prescribing only shared acceptance of premises (Ro9/Rs7 (E&G 1984, p. 168; 2004, p. 147) and E&G 1984, pp. 165 f.; 2004, p. 145). But, of course, such consensus does not imply the premises' truth or acceptability.

Originally, Van Eemeren and Grootendorst proposed only one type of argumentation, namely deductive argumentation (cf. Ro10/Rs8 (E&G 1984, p. 169; 2004, p. 150)) – which has been criticized e.g. by Pinto (Pinto 2001, p. 133). More recently Van Eemeren and Grootendorst also included some further argument schemes (E&G 1992, pp. 94-102; 2004, pp. 149 f.; 150, Rs8), namely:

- (1) *symptomatic argumentation* of the form '*a* is *F*; *F*'s are typically *G*; therefore *a* is *G*';
- (2) *comparison argumentation or argumentation by analogy* of the form '*a* and *b* are similar or analogous; *a* is *F*; therefore *b* is *F*'; and
- (3) *instrumental argumentation* with the form '*p* is *F*; events of type *F* cause events of type *G*; therefore there will be an event of type *G*' (E&G 1992, pp. 96 f.).

However, this is not much of an extension of the theory of argument schemes. *Symptomatic arguments* are a *particular type* of probabilistic arguments (with a sure singular and a statistical premise); analogies are good heuristic devices but, because of the unclear extension of the *analogy*, bad arguments; *instrumental arguments*, finally, are only particular forms of *deductive* arguments. So these additional argument types are too special, and the resulting list of argument types is very unsystematic. But the major problem is that still most argument types are

missing: probabilistic and statistical arguments in general, theoretical arguments for empirical theories and theoretical theses, practical arguments for value judgments etc. (cf. Lumer 2005b, sect. 3). These problems at least in part are due to the lack of a function analysis of argumentation in Pragma-Dialectics.

Let me sum up some major results of this discussion of Pragma-Dialectics.

(1) Its two main aims make Pragma-Dialectics a heterogeneous theory composed of unqualified and therefore unsatisfactory consensualism and an ill-conceived form of epistemic rationalism. A better synthesis of the useful parts of these ideas would be to take justified consensus as the aim of argumentative discourse.

(2) Pragma-Dialectics relies on very problematic epistemologies, namely Critical Rationalism and Dialogic Logic. Pragma-Dialecticians should look for a better partner in this field.

(3) The procedural rules for a critical discussion are a strong point of Pragma-Dialectics. But they should be expanded to rules for a complete discourse and be corrected in several details with an eye on the function of argumentative discourse, i.e. to cooperatively search for truth and to certify justified beliefs by exposing them to intersubjective criticism.

(4) The rules for argumentation proper are a weak point of Pragma-Dialectics. This is due to the unqualified consensualism and to the lack of a function analysis of argumentation. Epistemological argumentation theories have much more to offer in this respect. Thus they could provide the necessary complement to the procedural rules, which are a strong point of Pragma-Dialectics.

Acknowledgements: I would like to thank several people for discussion and helpful hints: Michael A. Gilbert, Ralph Johnson, Erik Krabbe, Martin Reisigl, Harvey Siegel, Harald Wohlrapp and Frank Zenker.

NOTES

i. As we will see in the following section, in a systematically later stage Pragma-Dialectics goes beyond this initially fixed aim and requires that the dispute resolution be reached by a regimented discussion. But even the consensus resulting from these discussions is still unqualified in a broader sense, namely in the sense that now the discussion and argumentation rules governing the discussion as well as the premises to be used are established by an unqualified consensus which is not subject to further conditions – e.g. epistemic principles (cf. E&G 1984, pp. 163-168, in particular Ro7; 2004, p. 143, Rs5).

ii. For a detailed criticism of Albert's Münchhausen-Trilemma see: Lumer 1990,

pp. 197-209.

iii. Lorenzen himself originally admitted that his own dialogical notation, apart from the question marks, is exactly identical to Beth's semantic tableaux (Lorenzen 1959/1961 in: Lorenzen & Lorenz 1978, p. 11). Subsequently Lorenzen and his followers have hidden this connection.

iv. Some further examples of Dialogic Logic's rules that make no sense in argumentative discourse are given in: Lumer 1988, p. 446.

v. A more extensive criticism of Dialogic Logic on these lines is given in: Lumer 1990, pp. 317 f. In particular, some members of the Erlangen School are quoted who later dissociated themselves from the dialogic conception of logic.

vi. Please note that "monologic" is meant here only in the weak sense, i.e. that one and the same person presents the whole (perhaps complex) argument. It is not meant in the strong sense that only one person is speaking during the conversation. The intended weak sense of "monologic" does not exclude that the arguer's presentation of his argument be distributed over several turns in a dialogue and interrupted by the questions or objections of another speaker. However, usually such questions and objections mainly have the function of fitting the argument to the addressee; but it remains the arguer's argument.

vii. In my own model of argumentative dialogues groups of possible moves are distinguished: A-moves, which allow argumentation, B-moves, which include agreements and requests of justification by the opponent, C-moves, which allow the opponent's attacks, etc. (Lumer 1988, pp. 450-457). Pragma-Dialectical discourses correspond to what I have called "simple argumentative dialogue", which consists of A- and B-moves only (Lumer 1988, p. 454); in particular equivalents to the C-moves are missing.

References

Albert, H. (1980). *Traktat über kritische Vernunft*. (11968; 31975.) Tübingen: Mohr. 4th, revised ed.

Biro, J. & H. Siegel (1992). Normativity, Argumentation and an Epistemic Theory of Fallacies. In: F.H. van Eemeren, R. Grootendorst, J.A. Blair & C.A. Willard (eds.), *Argumentation Illuminated* (pp. 85-103), Amsterdam: SicSat.

Eemeren, F.H. van & R. Grootendorst (1984). *Speech Acts in Argumentative Discussions. A Theoretical Model for the Analysis of Discussions Directed towards Solving Conflicts of Opinion*. Dordrecht/Cinnaminson: Foris.

Eemeren, F.H. van & R. Grootendorst (1992). *Argumentation, Communication, and Fallacies. A Pragma-Dialectical Perspective*. Hillsdale, N.J./London: Erlbaum.

- Eemeren, F.H. van; R. Grootendorst (2003). A Pragma-dialectical Procedure for a Critical Discussion. *Argumentation* 17, 365-386.
- Eemeren, F.H. van; R. Grootendorst (2004). *A Systematic Theory of Argumentation. The pragma-dialectical approach*. Cambridge: Cambridge U.P.
- Eemeren, F.H. van, R. Grootendorst, S. Jackson & S. Jacobs (1993). *Reconstructing Argumentative Discourse*. Tuscaloosa: University of Alabama Press.
- Eemeren, F.H. van, R. Grootendorst, F. Snoeck Henkemans (1996). *Fundamentals of Argumentation Theory. A Handbook of Historical Backgrounds and Contemporary Developments*. Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Feldman, R. (1994). Good Arguments. In: F.F. Schmitt (ed.), *Socializing Epistemology. The Social Dimensions of Knowledge* (pp. 159-188), Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
- Goldman, A.I. (1999). *Knowledge in a Social World*. Oxford: Clarendon.
- Hamblin, C.L. (1970). *Fallacies*. London: Methuen.
- Johnson, R.H. (2000). *Manifest Rationality. A Pragmatic Theory of Argument*. Mahwah, NJ/London: Erlbaum.
- Kamlah, W. & P. Lorenzen (1973). *Logische Propädeutik. Vorschule des vernünftigen Redens*. 2nd ed. Mannheim/Wien/Zürich: Bibliographisches Institut.
- Lorenzen, P. & K. Lorenz (1978). *Dialogische Logik*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Lorenzen, P. & O. Schwemmer (1975). *Konstruktive Logik, Ethik und Wissenschaftstheorie*. 2nd, revised ed. Mannheim/Wien/Zürich: Bibliographisches Institut.
- Lumer, C. (1988): The Disputation. A Special Type of Cooperative Argumentative Dialogue. *Argumentation* 2, 441-464.
- Lumer, C. (1990). *Praktische Argumentationstheorie. Theoretische Grundlagen, praktische Begründung und Regeln wichtiger Argumentationsarten*. Braunschweig: Vieweg.
- Lumer, C. (1991). Structure and Function of Argumentations. An Epistemological Approach to Determining Criteria for the Validity and Adequacy of Argumentations. In: F.H. van Eemeren [et al.] (eds.), *Proceedings of the Second International Conference on Argumentation*. Organized by the International Society for the Study of Argumentation (ISSA) (pp. 98-107). Amsterdam: Sicsat.
- Lumer, C. (2005a). The Epistemological Theory of Argument - How and Why? Forthcoming in: Lumer 2005/2006.
- Lumer, C. (2005b). The Epistemological Approach to Argumentation - A Map.

Forthcoming in: Lumer 2005/2006.

Lumer, C. (ed.) (2005/2006). *The Epistemological Approach to Argumentation*. = *Forthcoming special double issue of: Informal Logic* 25,3 (2005) & 26,1 (2006).

Perelman, C.; L. Olbrechts-Tyteca (1958). *La nouvelle rhétorique. Traité de l'argumentation*. 2 vols. Paris: Presses Universitaires de France.

Pinto, R.C. (2001). *Argument, Inference and Dialectic*. Collected Papers on Informal Logic with an Introduction by Hans V. Hansen. Dordrecht/Boston/London: Kluwer.

Siegel, H. & J. Biro (1997). Epistemic normativity, argumentation, and fallacies. *Argumentation* 11, 277-292.

Tindale, C. (2004). *Rhetorical argumentation. Principles of theory and practice*. Thousand Oaks, CA: Sage.

Zenker, F. (2007). Changes in conduct-rules and Ten Commandments (1984 vs. 2004). Forthcoming in: F.H. van Eemeren, J.A. Blair; C.A. Willard & A.F. Snoeck Henkemans (eds.), *Proceedings of the Sixth International Conference of the International Society for the Study of Argumentation*. Amsterdam: SIC SAT.

South Africa's 'Insidious' Housing Problems Happening in Britain

The Guardian - *Lindela Figlan*. In the world's second most unequal country, South Africa, millions like me live in informal settlements without toilets, water or electricity - never mind decent shelter.

To fight against this we founded *Abahlali baseMjondolo*, which roughly translates as "the people of the shacks" to resist illegal evictions and campaign for the right to housing for all.

Visiting the UK, I have understood the same insidious denial of this right is also happening in Britain. My trip has highlighted our common struggles; how much the UK can learn from what is happening in South Africa and the persistence and determination of our movement in the face of attempts to close us down.

Read More: [South Africa's 'insidious' housing problems happening in Britain](#)

De onzichtbaarheid voorbij - De collectieve rechten van inheemse volkeren in Peru en Bolivia - I

Photo by Jaime Zapata Vegas

Inleiding

Wie in Nederland aan Peru en Bolivia denkt, ziet de typische beelden voor zich van inheemse vrouwen met twee vlechten, kleurige rokken, en een hoed op het hoofd. Hoewel inderdaad in beide landen een groot deel van de bevolking inheems is, zijn deze mannen en vrouwen eeuwenlang onzichtbaar geweest op het politieke toneel. Dankzij de toegenomen aandacht voor de inheemse rechten op internationaal niveau en de versterking van de inheemse organisaties van onderaf, hebben de inheemse volkeren een steeds grotere rol in nationale processen verkregen. Opgenomen worden in de bestaande structuren is echter niet genoeg. De inheemse volkeren bevorderen nieuwe processen om vanuit hun eigen culturele en etnische diversiteit mee te kunnen besluiten. Zij willen geen van buitenaf opgelegde ontwikkelingsmodellen aannemen, maar zelf hun *Buen Vivir(i)* bepalen. Op deze manier dragen de inheemse volkeren bij aan een nieuwe uitleg van concepten als natiestaat, democratie en burgerschap. In deze tekst zal

ik ingaan op de rechtspositie van deze inheemse volkeren in Peru en Bolivia. Daarvoor zal ik eerst een overzicht geven van de bestaande internationale instrumenten die de rechten van de inheemse volkeren definiëren en beschermen. Vervolgens zal ik uitleggen welke rechten belangrijk zijn voor de inheemse volkeren in de Andes en de Amazone en waarom. Hoewel Peru en Bolivia een koloniale geschiedenis delen en ook in hun republikeinse periode parallellen vertonen, zijn de sociaal-politieke wegen van beide landen steeds verder uit elkaar gaan lopen. Toen er in Bolivia oligarchische dictaturen het land beheersten, was er in Peru een landverdeling aan de gang. Terwijl in Bolivia de democratie terugkeerde, werd Peru geteisterd door een bloedig gewapend conflict. Bolivia begon het nieuwe millennium met een opleving van inheemse bewegingen, terwijl in Peru op dat moment na tien jaar Fujimori alle sociale bewegingen zo goed als uitgeschakeld waren. In Peru kwam het recent tot bloedige confrontaties tussen Amazone volkeren en politie, in Bolivia vormen de inheemse organisaties en president Evo Morales juist een alliantie om de oppositie het hoofd te bieden. Om al deze verschillen enigszins recht te doen, zal ik aan elk van de landen een apart hoofdstuk wijden om in beknopte versie weer te geven hoe de inheemse volkeren georganiseerd zijn, wat hun rechtspositie is en welke conflicten er spelen met de regering en het bedrijfsleven. In het laatste hoofdstuk presenteer ik de belangrijkste kansen en uitdagingen met betrekking tot de positie van de inheemse volkeren in de nabije toekomst.

1. Rechten van de inheemse volkeren: een lang proces

□“Jullie doden mij alleen, maar morgen kom ik terug en zal ik miljoenen zijn” □(Tupac Katari, 15 november 1781)

Het jaar 1992 was een belangrijk jaar voor de inheemse volkeren van Latijns-Amerika. Zij herdachten de 500 jaar durende onderdrukking (sinds Columbus in 1492 voet op het continent zette) met een groot aantal internationale bijeenkomsten en een effectieve lobby voor hun rechten op wereldwijd niveau. In het licht van de complexe processen die gedurende deze vijf eeuwen hebben plaatsgevonden, kunnen de behaalde successen in de afgelopen twee decennia als historisch worden beschouwd. Echter, de situatie van inheemse volkeren is in veel gevallen nog zo dramatisch, dat het doorvoeren van structurele veranderingen urgent blijft. Eén van de problemen als het gaat om ‘inheemse volkeren’ is dat niet altijd duidelijk is wat met de term bedoeld wordt. In het dagelijks taalgebruik worden termen als ‘inheemse culturen’, ‘ethniciteiten’, ‘inheemse nationaliteiten’,

'indianen' en 'oorspronkelijke bewoners' vaak willekeurig door elkaar heen gebruikt. Omdat ik in deze tekst geen antropologisch betoog wil houden over het juiste gebruik van dergelijke termen, zal ik consequent blijven refereren aan 'inheemse volkeren', en soms 'inheemse bevolkingsgroepen'. Ik doel daarmee op de groepen die voldoen aan de voorwaarden die de ILO aangeeft in Overeenkomst 169, zoals beschreven in paragraaf 1.2.

1.1 Eeuwenlang inheems verzet

Voordat het koloniale tijdperk begon was er geen Peru of Bolivia, maar waren er vele inheemse volkeren, stammen en rijken, bijvoorbeeld Tawantinsuyu en Abya Yala genoemd(ii). Ook toen vonden er processen van onderdrukking en bevrijding plaats, maar in deze tekst begin ik bij de koloniale overheersing. Deze werd in Bolivia en Peru net als in andere Latijns-Amerikaanse landen gekenmerkt door gewelddadige onderdrukking en uitbuiting van de inheemse bevolkingsgroepen en plundering van de rijkdommen. Zo werden uit de in die tijd beroemde stad Potosí tonnen aan zilver gehaald om de staten in Europa mee op te bouwen. Miljoenen inheemse slaven vonden de dood in deze zilvermijnen. Inheemse volkeren werden als minderwaardige mensen beschouwd en hadden dus geen rechten. Hoewel daarover lang niet alles bewaard is gebleven in de geschiedschrijving, kende deze tijd ook vele processen van inheems verzet. Uiteindelijk speelde de inheemse bevolking een belangrijke rol in het verdrijven van de Spanjaarden uit Zuid Amerika, onder leiding van mythische leiders zoals Tupac Katari, Bartolina Sisa en Tupac Amaru. In de nieuwe republieken werden de inheemse volkeren echter opnieuw onderdrukt, ditmaal door de *criollo* en *mestizo* elites die de macht overnamen. Ze werden uitgebuit als slaven op plantages, als mijnwerkers en als soldaten in verschillende oorlogen, zoals de *Guerra del Pacífico* (1879 -1883) tussen Bolivia, Peru en Chili, en de *Guerra del Chaco* (1933-1935), een bloedige oorlog tussen Bolivia en Paraguay.

Pas in de loop van de twintigste eeuw werden de inheemse volkeren opgenomen in de nationale wetboeken. Dit was vooral dankzij de invloed van de in heel Latijns-Amerika opkomende *indigenistische* stroming(iii). Nu worden deze eerste maatregelen als paternalistisch en assimilerend beschouwd, omdat zij de inheemse volkeren nog altijd als passieve ontvangers van beleid behandelden, en niet als autonome subjecten.

1.2 Internationale erkenning

In de tweede helft van de twintigste eeuw hebben de inheemse volken langzaam maar zeker hun plek veroverd in de internationale diplomatieke structuren, met name in de Verenigde Naties, met als resultaat een uitgebreid systeem van internationale instrumenten die hun rechten definiëren en beschermen. In deze paragraaf noem ik de belangrijkste.

Al geruime tijd vóór het historische jaar 1992 waren er in de VN verschillende commissies gecreëerd rond het thema inheemse volkeren, zoals de Subcommissie ter Preventie van Discriminatie en Bescherming van Minderheden (1970) en de Werkgroep Inheemse Volkeren (1982)(iv) (UNIFEM 2008: 11-12). Dankzij de druk van de inheemse organisaties in 1992 werd het jaar 1993 uitgeroepen tot 'Internationaal jaar van de Inheemse Volkeren in de Wereld'. In datzelfde jaar vond de Internationale Mensenrechten Conferentie in Wenen plaats, waar de inheemse organisaties goed georganiseerd hun rechten op de agenda wisten te krijgen. Vervolgens werden het Eerste (1994-2004) en Tweede (2005-2015) Decennium van de Inheemse Volkeren van de Wereld uitgeroepen, met als voornaamste doel de internationale samenwerking te versterken om de belangrijkste problemen van de inheemse volken aan te pakken (idem 12; 16-17).

Photo by Jaime Zapata Vegas

ILO Overeenkomst 169

Terwijl de meeste VN verdragen en instrumenten vaak niet verder komen dan mooie beloftes, werd er in 1989 een overeenkomst getekend die een belangrijk juridisch kader biedt voor de rechten van de inheemse volkeren. Deze overeenkomst 169 werd opgesteld door de Internationale Arbeidsorganisatie (ILO, *International Labour Organization*) en geratificeerd door 19 landen, waaronder Peru en Bolivia. Zij is exclusief gewijd aan de rechten van inheemse volken, en het statuut van de ILO verplicht de deelnemende landen om regelmatig rapporten op te stellen waarin ze aangeven welke maatregelen ze hebben

genomen om de getekende overeenkomsten uit te voeren. Ze accepteert ook alternatieve rapporten van vakbonden als kritische noot bij deze regeringsrapporten (UNIFEM 2008: 17-18).

Deze overeenkomst hanteert een brede definitie van *'inheemse volkeren'*. Volgens haar eerste artikel zijn inheemse volkeren: a) de stammen die zich onderscheiden van de rest van de bevolking door hun levenswijze; en b) de inheemse volkeren die afstammen van de prekoloniale bevolkingsgroepen en die, ongeacht hun juridische status, nog gedeeltelijk of volledig hun eigen sociale, culturele, politieke en economische instellingen bewaren (ILO Overeenkomst 169: Art.1).

De artikelen van de overeenkomst bevorderen onder andere het respect voor de culturen, levenswijzen, tradities en rechtsvormen van de inheemse volkeren en benadrukt hun recht op participatie in de besluitvormingsprocessen. In hoofdstuk 2 zal ik dieper ingaan op de verschillende rechten die de overeenkomst benoemt.

Rapporteur Rechten van de Inheemse Volkeren

In 1990 installeerde de Inter-Amerikaanse Commissie voor Mensenrechten de Rapporteur voor de Rechten van de Inheemse Volkeren. Deze rapporteur heeft als taak het verspreiden van informatie over het Inter-Amerikaanse mensenrechtensysteem en het bevorderen van de toegang van de inheemse groepen tot dit systeem. Dit doet hij door middel van thematische rapporten, waarin hij aanbevelingen opneemt richting regeringen, VN instanties en maatschappelijke organisaties. Daarnaast legt de rapporteur landenbezoeken af waarin hij een dialoog met zowel de regering als de inheemse bevolkingsgroepen en organisaties aangaat (UNIFEM idem: 22; 27- 29).

VN Verklaring over de Rechten van Inheemse Volkeren

De VN Verklaring over de Rechten van Inheemse Volkeren werd in 2007 door de Algemene Vergadering van de VN aangenomen en heeft een lang voortraject gekend. In 1993 was er al een tekst hiervoor ingeleverd door de Werkgroep van Inheemse Volken, maar omdat een aantal punten polemisch bleken voor bepaalde landen, zoals het recht op vrije beschikking, het recht op territorium en het recht op toestemming, was een lang traject van lobby en onderhandelingen nodig voordat deze werd aangenomen. Hoewel niet zo bindend als de ILO Overeenkomst 169, geeft deze verklaring belangrijke richtlijnen aan voor het implementeren van de collectieve rechten van de inheemse volkeren.

Binnen de inheemse organisaties in zowel Peru als Bolivia is de kennis over deze instrumenten toegenomen in de afgelopen jaren, en zij gebruiken ze steeds vaker

om schendingen van hun rechten aan de kaak te stellen. In het volgende hoofdstuk zal ik ingaan op de belangrijkste rechten waar de inheemse volkeren zich voor inzetten.

2. Welke rechten zijn belangrijk voor inheemse volkeren?

De universele verklaring van de rechten van de mens (1948) richt zich op de individuele rechten van alle mensen op aarde. De inheemse volkeren in Latijns-Amerika delen echter een kosmologie waarin niet het individu maar de gemeenschap centraal staat. Deze gemeenschap vormt een holistische eenheid die niet opgedeeld kan worden in een x aantal bewoners. Haar welzijn hangt af van de harmonie tussen de mensen, de natuur en de andere werelden(v). In deze kosmologie zijn individuele rechten die uitgaan van mensen als onafhankelijke individuen niet altijd eenvoudig te duiden. Daarom beschouwen de inheemse gemeenschappen de 'universele' mensenrechten vaak als een van buitenaf geïntroduceerd concept. Voor hen zijn collectieve rechten, oftewel rechten die betrekking hebben op hele gemeenschappen, van groter belang. In dit hoofdstuk komen de voornaamste hiervan aan de orde.

2.1 Consultatie, participatie en zelfbeschikking

Waar in de fragiele democratische staten van Latijns-Amerika de toegang tot besluitvormings-processen voor alle burgers moeilijk is, zijn er voor de inheemse bevolkingsgroepen vaak nog extra belemmeringen, zoals afstand, gebrek aan onderwijs, discriminatie en taalproblemen. Daarom zijn de rechten die te maken hebben met consultatie, participatie en zelfbeschikking zeer belangrijke collectieve rechten.

Het recht op informatie wil zeggen het ontvangen van de juiste en de nodige informatie om invloed te kunnen uitoefenen op de besluitvorming. Het recht op consultatie betekent dat de inheemse volkeren recht hebben op een dialoog tussen hun vertegenwoordigers en de staat over maatregelen die hun positief of negatief kunnen treffen, bijvoorbeeld met betrekking tot hun landrechten, onderwijs, gezondheidszorg of andere basisvoorzieningen. Zowel de ILO Overeenkomst 169 als de VN Verklaring verplichten nationale en lokale overheden dit consultatieproces toe te passen, *voordat* wetten of beleidsmaatregelen worden aangenomen. Het doel van het consultatieproces is om begrip en consensus te bereiken tussen de verschillende partijen, wat niet eenvoudig is gezien de vaak ongelijke machtspositie en de culturele verschillen. Het recht op consultatie betekent niet het recht op veto; uiteindelijk is het de

overheid die volgens de procedures van de representatieve democratie de besluiten neemt (Abanto 2009).

Daarom is de onafhankelijke en gelijkwaardige deelname van de inheemse volkeren in de verschillende democratische instanties, oftewel het *recht op participatie*, een ander belangrijk collectief recht, erkend door de ILO. Dat houdt tevens in dat zij het recht hebben om hun eigen prioriteiten en strategieën te bepalen als het gaat om ontwikkelingsprojecten (ILO Overeenkomst 169: Art 6 en 7), en om *volgens hun eigen procedures en instellingen* deel te nemen in de besluiten die betrekking hebben op hun gemeenschappen (VN Verklaring: Art.18). Ook verwijst het recht op participatie naar de winst die gemaakt wordt op grondstoffen in hun gebied. De speciale Rapporteur van de VN doet hierover de volgende aanbeveling: *“Met betrekking tot de grote ontwikkelingsprojecten is het essentieel voor de rechten van de inheemse volkeren om vooraf een goed geïnformeerde en in vrijheid gegeven toestemming te garanderen, als ook een wederzijds acceptabele verdeling van de opbrengsten en de instelling van onafhankelijke en voor alle partijen acceptabele mechanismen om de controverses tussen de inheemse volkeren en de private sector op te lossen”* (UNIFEM 2008: 66).

Deze rechten worden nog vaak geschonden, met name als het gaat om grote infrastructurele en grondstofwinnende projecten, die de leefomgeving van de inheemse volkeren aantasten. Als de betreffende overheid of het bedrijf al de moeite neemt om de inheemse volkeren te consulteren, dan wordt hen zelden voldoende onafhankelijke informatie aangeboden, en bovendien wordt er vaak niets gedaan met de door hun geuite bezwaren en voorstellen. Daarom eisen de inheemse organisaties steeds meer hun plek op in de reguliere democratische besluitvormingsorganen.

Het meeste opmerkelijke voorbeeld daarvan is het presidentschap van Evo Morales in Bolivia, maar ook andere lokale, regionale en nationale functies worden steeds vaker door inheemse vertegenwoordigers vervuld (UNIFEM 2008: 41). Naarmate de inheemse volkeren hun levenswijzen en culturen steeds meer bedreigd zien, neemt op sommige plekken de behoefte aan verdergaande autonomie en zelfbeschikking toe. De VN Verklaring definieert in Artikel 3 dat zelfbeschikking betekent dat inheemse groepen in vrijheid hun politieke hoedanigheid kunnen bepalen en hun economische, sociale en culturele ontwikkeling kunnen nastreven. In de nieuwe Grondwet van Bolivia wordt het

recht op zelfbeschikking van de inheemse volken gedefinieerd als “*het recht op autonomie, zelfbestuur, cultuur, erkenning van de eigen instellingen en de consolidatie van de territoriale eenheden.*” De toekomst zal uitwijzen hoe deze zelfbeschikking concreet uitgevoerd zal worden en daarin zullen ongetwijfeld veel verschillende vormen ontstaan.

Photo by Jaime Zapata Vegas

2.2 Land, milieu en natuurlijke grondstoffen

Voor de inheemse volkeren in Latijns-Amerika is de relatie met de natuurlijke omgeving van levensbelang. De Andesvolkeren leven voornamelijk van de landbouw en de veehouderij, terwijl voor de meeste Amazonestammen de jacht en visserij dagelijkse activiteiten zijn. Zonder land kan een inheems volk niet voortbestaan in haar culturele, economische en sociale tradities en levenswijzen. Maar het land betekent meer dan slechts economische inkomsten. In de Andesculturen is Pachamama (Moeder Aarde) één van de belangrijkste goden. Een respectvolle relatie met Pachamama is één van de meest fundamentele waarden in deze gemeenschappen.

Naast het recht op land worden de rechten die te maken hebben met natuurlijke hulpbronnen (zoals water) en met een schone leefomgeving voor de inheemse volkeren steeds urgenter, naarmate deze steeds meer geschonden worden. Het UNIFEM(vi) rapport (2008) over inheemse rechten in de Andeslanden waarschuwt dat de bedreigingen die de Amazonevolkeren te verduren hebben vanwege onder andere de winning van natuurlijke grondstoffen “(...) *bijdragen aan de etnocide van eeuwenoude volken en beschavingen, waarvan enkele nog altijd in vrijwillig isolement leven.*” (UNIFEM 2008: 37).

Land

De strijd van de inheemse volkeren in Latijns-Amerika is altijd verbonden geweest met de strijd om hun eigen land(vii). In Artikel 14 van ILO Overeenkomst 169 wordt vastgesteld dat het recht op eigendom van het land waar inheemse volkeren wonen moet worden erkend, alsook het recht om het land te blijven gebruiken in het geval dat dit niet exclusief door hen wordt bewoond. Dit laatste is met name van belang voor nomadische volken. In de VN Verklaring wordt ook het recht erkend op “*het land, het territorium en de natuurlijke grondstoffen, die de inheemse volkeren traditioneel gezien hebben bezeten, bewoond of gebruikt.*”(Artikel 26). In de laatste jaren heeft een verschuiving plaatsgevonden in de definitie van de landrechten. In eerste instantie was het de inheemse bevolking te doen om hun *land* (*tierra* in het Spaans), maar wegens de toenemende aantasting van de rest van de leefomgeving en de ontdekking van waardevolle grondstoffen onder de grond, werd het recht op *territorium* (*territorio* in het Spaans) steeds belangrijker. Het territorium houdt de gehele leefomgeving in, dus alle flora en fauna en ook de grondstoffen die zich boven en onder de grond bevinden. Overeenkomst 169 van de ILO benoemt al het recht op *tierra én territorio*, maar dit recht wordt door de regeringen niet altijd zo geïnterpreteerd.

Natuurlijke grondstoffen

De natuurlijke grondstoffen vormen een heikel punt in de collectieve inheemse rechten. In de leefomgeving van de inheemse volkeren van Peru en Bolivia bevinden zich een aantal van de meest waardevolle stoffen in de huidige wereldeconomie, zoals petroleum, gas, goud, mineralen, uranium, lithium, hout en water. De mijnbouw-, petroleum- en houtkapindustriën vormen dan ook één van de grootste bedreigingen voor het voortbestaan van de inheemse volkeren. Het winnen van grondstoffen betekent meestal een ernstige aantasting en/of vervuiling van hun leefomgeving en in sommige gevallen worden ze zelfs van hun land verdreven.

De ILO Overeenkomst 169 benadrukt dat de rechten van de inheemse volkeren met betrekking tot hun natuurlijke grondstoffen speciaal beschermd moeten worden. Deze rechten omvatten onder andere het recht om deel te nemen in het gebruik, beheer en behoud van deze grondstoffen. In het geval dat de staat de eigenaar is van de grondstoffen en mineralen, bijvoorbeeld vanwege het juridische verschil tussen *tierra* en *territorio*, moeten de inheemse volkeren die in dit gebied wonen geconsulteerd worden alvorens begonnen wordt met het

verkennen en exploiteren van deze grondstoffen (ILO Overeenkomst 169: Art 15).

Schoon milieu

In 1992 tekenden 150 regeringen een belangrijk verdrag inzake biologische diversiteit, die niet alleen afspraken inhield om de biodiversiteit te beschermen, maar ook aandacht besteedde aan de noodzaak van voedselzekerheid, natuurlijke medicijnen, schoon drinkwater, schone lucht en een schoon milieu. Verschillende inheemse organisaties namen deel aan deze top vanwege het belang van de biodiversiteit voor hun traditionele kennis, medicijnen en levenswijzen (UNIFEM 2008: 18). Echter, in de afgelopen 20 jaar is de leefsituatie van de inheemse volkeren verslechterd door de uitdunning van de biodiversiteit en de effecten van de opwarming van de aarde (idem: 37).

Verschillende inheemse organisaties promoten nu het concept van *Justicia Ambiental* oftewel milieurechtvaardigheid, wat betekent dat alle volkeren, zonder enige vorm van discriminatie, deel moeten uitmaken van de ontwikkeling, implementatie en toepassing van milieumaatregelen. Ook verwijst het concept naar het terugbetalen van de ecologische schuld die de rijke landen hebben bij de ontwikkelingslanden, met name bij de inheemse volkeren, die het meest getroffen worden door de milieuvervuiling.

2.3 Interculturele of plurinationale samenleving

In Peru en Bolivia werd lange tijd de culturele diversiteit niet erkend als fundamenteel kenmerk van deze landen. Onder het mom van 'we zijn allemaal Peruanen/ Bolivianen' werden de verschillende etniciteiten onzichtbaar gemaakt. Langzaam maar zeker beginnen de contouren van een meer intercultureel perspectief zichtbaar te worden. Er is echter een belangrijk verschil tussen *multicultureel* en *intercultureel*. Het nog vaak dominante *multiculturele* perspectief bevordert de erkenning van de diversiteit in een land door middel van gedifferentieerde maatregelen voor verschillende groepen (Taylor 1993). Echter, deze aanpak verandert niet de hegemonie die één dominante cultuur onderscheidt van de rest van de culturen. Het *interculturele* perspectief gaat dan ook verder en bevordert de dialoog tussen culturen en het opnieuw vormgeven van de democratische structuren op basis van de diversiteit (Tubino 2002). Verschillende factoren bemoeilijken echter de invoering van een intercultureel perspectief. In het algemeen analyseren de cultureel dominante groepen (de *criollo* elite in Peru en Bolivia) alles vanuit hun eigen perspectief. Wat daarvan afwijkt wordt gezien als achtergesteld, anders of exotisch, maar nooit als een basis om hun land mee vorm

te geven (Fuller 2002:2).

Een goed voorbeeld hiervan is het concept van 'ontwikkeling'. Wat voor bepaalde nationale en internationale actoren ontwikkeling is, zoals geasfalteerde wegen, elektriciteit en mobiele telefoons(**viii**), kan voor de inheemse bevolkingsgroepen juist een achteruitgang betekenen in de kwaliteit van het leven in hun gemeenschappen. De inheemse organisaties in Peru en Bolivia gebruiken daarom het alternatieve concept *Buen Vivir*, oftewel 'Goed Leven', om hun ideeën over vooruitgang en kwaliteit van leven samen te vatten. Dit concept houdt onder andere een afwijzing van het koloniale en individualistische denken in, en bevat ideeën voor de economische, politieke, sociale en culturele aspecten van de samenleving. In tegenstelling tot het westerse concept van ontwikkeling, waarbij de individuele welvaart en welzijn centraal staan, draait *Buen Vivir* om het in harmonie samenleven van mensen met elkaar en met de natuur (CAOI 2008b).

Peru en Bolivia worden helaas nog steeds in grote mate geteisterd door het sinds de koloniale tijd diep gewortelde racisme. Bij het overwinnen van racisme en het vormen van intercultureel ingestelde burgers, speelt onderwijs een sleutelrol. Hoewel in beide landen vooruitgang is geboekt op het gebied van tweetalig onderwijs in inheemse gemeenschappen, blijft de kwaliteit slecht en is de interculturele focus nog ver te zoeken(**ix**)(UNIFEM 2008: 72).

De inheemse organisaties in de Andeslanden gebruiken naast de term interculturele samenleving, ook steeds vaker de term *plurinationalen staten*. Dit betekent dat zij wel de staten Peru en Bolivia erkennen, maar tegelijkertijd een zekere autonomie opeisen voor de verschillende volkeren die binnen deze staten leven. In de plurinationale staten hebben de inheemse volkeren volledige burgerrechten, maar ook specifieke collectieve rechten en wordt de participatieve democratie versterkt (CAOI 2008b:18).

Inheemse rechtspraak

In de verschillende inheemse culturen zijn eigen rechtssystemen ontstaan, gebaseerd op hun eigen normen en waarden en uitgevoerd door hun eigen autoriteiten.

Deze vormen van rechtspraak zijn over het algemeen gericht op het herstellen van de harmonie in de gemeenschap, nadat iemand deze heeft aangetast door het breken van de regels. Deze rechtssystemen vangen deels het gat op dat veroorzaakt wordt door de gebrekkige toegang tot het reguliere rechtssysteem. Het kunnen uitvoeren van de eigen rechtspraak is een belangrijke voorwaarde

voor veel inheemse volkeren. Soms sluit deze inheemse rechtspraak niet aan bij de normen en waarden van het Europees georiënteerde rechtssysteem, bijvoorbeeld wanneer fysieke straffen toegepast worden of mannen en vrouwen niet als gelijkwaardig worden behandeld. In de juridische benadering van de inheemse rechtspraak wordt veel aandacht besteed aan dit dilemma tussen de bescherming van de universele rechten van de mens enerzijds, en het respect voor de culturele diversiteit anderzijds. De ILO stelt dat de inheemse volkeren recht hebben op het toepassen van hun eigen rechtspraak, zolang deze niet in strijd is met de fundamentele rechten van het nationale rechtssysteem noch met de internationaal erkende mensenrechten (Art. 8.2). De Rapporteur van de VN doet vooral aanbevelingen om de inheemse volkeren en hun rechts-systemen op een of andere manier onderdeel te laten uitmaken van de nationale rechtspraak. Ook het eerder genoemde UNIFEM rapport (2008: 75-77) benoemt het belang van een dialoog tussen de officiële en de inheemse rechtspraak om verschillende dilemma's te bespreken en gezamenlijk oplossingen te zoeken.

Photo by Jaime Zapata Vegas

2.4 Inheemse vrouwen

Zoals al blijkt uit de vorige paragraaf is de situatie van inheemse mannen en inheemse vrouwen niet gelijk.

Ondanks het 'principe van complementariteit' (**x**) worden vrouwen vaak als minderwaardig behandeld en uitgesloten van de sociaal-politieke organisatie van de gemeenschap. Ook heeft een hoog percentage inheemse vrouwen te maken met huiselijk geweld. Hoewel inheemse vrouwen net zo goed de collectieve rechten van hun volk verdedigen, leveren zij daarnaast binnen hun families en gemeenschappen een strijd om hun eigen individuele rechten te waarborgen. De UNIFEM (2008:6) concludeert dat er een chronisch gebrek is aan betrouwbare informatie over de situatie van inheemse vrouwen omdat zij zelden specifiek be-

handeld worden in de statistieken. Daarbij komt dat veel inheemse vrouwen in Bolivia en Peru nooit geregistreerd zijn in het burgerregister en geen identiteitsbewijs hebben, wat hun toegang tot onderwijs, gezondheidszorg en rechtspraak belemmert (idem: 86).

Desondanks hebben deze vrouwen zich in de loop der jaren steeds beter weten te organiseren en veroveren zij hun plek in de tot nu toe vaak door mannen gedomineerde inheemse organisaties, en tegelijkertijd in de nationale en internationale vrouwenorganisaties, waar zij de dominante eurocentrische houding aan de kaak stellen. Ook in de VN structuren hebben de inheemse vrouwen een zekere participatie afgedwongen, met als boegbeeld Nobelprijswinnares Rigoberta Menchú**(xi)**. Een ander succesverhaal is de rurale vrouwenorganisatie Bartolina Sisa, één van de belangrijkste sociale bewegingen in Bolivia.

In mei 2009 werd in Puno, Peru de eerste Continentale Top van Inheemse Vrouwen van Abya Yala gehouden, waaraan rond de 2000 vertegenwoordigsters van inheemse (vrouwen)organisaties deelnamen. De agenda die op deze top werd overeengekomen richt zich zowel op het verbeteren van de positie van de vrouwen in de inheemse gemeenschappen als ook op het verbeteren van de kwaliteit van leven in het algemeen: *“Met het doel alternatieven te zoeken en zo het onrecht, de discriminatie en het geweld jegens vrouwen en het machismo te doen verdwijnen, en terug te keren naar de vormen van wederzijds respect en harmonie in het leven op deze planeet, komen wij bijeen op deze top en verenigen wij onze harten, onze hoofden, onze handen en onze baarmoeders”* (eindverklaring van de Top van Inheemse Vrouwen 2009).

2.5 Bewust afgezonderde volkeren

Een speciale groep inheemse volkeren zijn de volkeren die zich bewust afzonderen van de rest van de samenleving in de dichtbeboste Amazonegebieden. Zij leven volledig van hun relatie met de flora en fauna in de Amazone en de aantasting van hun leefgebied door houtkap, petroleum en andere externe bedreigingen maakt hen daardoor zeer kwetsbaar. Bovendien hebben zij geen afweersysteem voor bepaalde ziektes en het contact met buitenstaanders kan dan ook dramatische gevolgen hebben voor de gezondheid van hun gemeenschappen. De zeldzame gelegenheden dat zij een buitenstaander (of sporen daarvan) tegenkomen in hun territorium maken zij duidelijk dat zij geen contact wensen. Het is voor hen moeilijk hun eigen rechten te verdedigen. Er bestaat wel een internationale alliantie voor de bescherming van deze volken, waarin met name

internationale NGO's deelnemen. Deze alliantie pleit voor lokale, nationale en internationale maatregelen om de leefgebieden van deze volkeren tegen elke interventie van buitenaf te beschermen. Eén van deze maatregelen is het creëren van beschermde natuurgebieden of reservaten (UNIFEM 2008: 60; Survival).

Bolivia: De inheemse bevolking in de hoofdrol

“Liever sterven dan leven als slaven” - (Laatste regel van het Boliviaanse volkslied)

Op 22 januari 2006 werd de nieuwe president van Bolivia geïnstalleerd in zijn functie in Tiwanaku, het historische centrum van de gelijknamige pre-Inca cultuur. Evo Morales werd over de hele wereld bekend als de eerste inheemse president van Latijns-Amerika. De grote veranderingen die plaats hebben gevonden in Bolivia zijn echter te danken aan een bijzondere alliantie van sociale bewegingen en een steeds verder groeiend zelfbewustzijn van de inheemse bevolking. Hoewel Bolivia inmiddels een nieuwe grondwet en verschillende beleidsmaatregelen in het voordeel van de inheemse bevolkingsgroepen rijker is, zijn er nog grote obstakels te overbruggen.

Bolivia

3.1 Bolivia: Een verdeeld land

Bolivia is een land van grote diversiteit en grote verschillen. Uit een in 2008 gehouden onderzoek blijkt dat 73,7 procent van de bevolking (in totaal rond de negen miljoen inwoners) zich identificeert als mestizo, maar tegelijkertijd bevestigt 67 procent deel uit te maken van een inheemse bevolkingsgroep.

Opvallend is dat dit percentage is toegenomen in de afgelopen jaren (UNIR 2008). Er zijn 36 verschillende etnische groepen bekend(xii) en deze wonen over het hele land verspreid. In de hooggelegen Andesregio's zijn de meeste mensen van Aymara afkomst, zowel op het platteland als in de steden La Paz en Alto. In de lagere Andes gebieden, zoals Cochabamba en Chuquisaca, is de Quechuabevolking in de meerderheid. Daarna komen de Guaranís, en de Chiquitanos, woonachtig in de laagvlaktes in het oosten en zuiden van het land (Santa Cruz en Tarija) en vervolgens de kleinere Amazonestammen. Wegens nationale en internationale migratiestromen vervagen deze etnische grenzen echter steeds meer(xiii).

3.2 Een inheemse agenda van onderaf

Een historisch moment in de geschiedenis van Bolivia is de Revolutie van 1952, waarin een coalitie van mijnwerkers en boeren en een kleine nationalistisch ingestelde elite het leger versloeg en de MNR (*Movimiento Nacionalista Revolucionario*) aan de macht kwam. Ondanks maatregelen als het universele stemrecht, landverdelingen en de nationalisatie van de mijnen, bleef de politieke participatie van de inheemse bevolking beperkt. In de jaren zestig kwam er een nieuwe stroming op in de Aymaragemeenschappen, het *katarisme* (genoemd naar de historische inheemse leider Tupac Katari), die de inheemse identiteit benadrukte. Vanuit deze stroming werd een nieuwe syndicale boerenorganisatie opgericht, de CSUTCB (*Confederación Sindical Única de Trabajadores Campesinos de Bolivia*).

In de jaren zestig en zeventig kende Bolivia een instabiele periode van staatsgrepen, zwakke regeringen en verschillende dictatoriale regimes, en de politieke agenda van de sociale bewegingen werd gedwongen gereduceerd tot de eis van democratie. Als gevolg van de belangrijke rol die veel vrouwen speelden in deze tijd, werden eind jaren zeventig de eerste vakbonden van inheemse vrouwen gevormd. In 1980 werd de overkoepelende organisatie *Federación Nacional de Mujeres Campesinas de Bolivia "Bartolina Sisa"* opgericht, die vrouwen uit alle negen departementen van Bolivia vertegenwoordigt en in de loop der jaren een belangrijke plek op het nationale toneel heeft veroverd.

Toen de democratie begin jaren tachtig eindelijk terugkeerde, stelde de CSUTCB: "Er kan geen sprake zijn van een werkelijke bevrijding als de plurinationale diversiteit van ons land en de verschillende vormen van zelfbestuur van onze volkeren niet worden gerespecteerd" (CSUTCB: 1983 in Pajuelo 2007: 67). Maar

die eis werd al snel overschaduwd door de invoering van radicale neoliberale hervormingen, met destructieve gevolgen voor de sociale bewegingen in Bolivia **(xiv)**. Na het privatiseren van de mijnindustrie kwamen 23.000 mijnwerkers op straat te staan en vele nationale industrieën werden gesloten of geprivatiseerd. De resultaten waren massale migratiestromen, een informalisering van de arbeidsmarkt en een verzwakking van de vakbonden.

Nieuwe organisaties

Dit betekende ook de fragmentatie van het katarisme en het ontstaan van andere inheemse organisaties, zoals de CIDOB (*Central Indígena del Oriente Boliviano*) in het oosten van het land en de APG (*Asamblea del Pueblo Guaraní*), van het Guaranívolk **(xv)**. Een belangrijk moment voor deze inheemse organisaties was de *Marcha por la Vida* in 1990 waarin verschillende Amazonevolkeren de erkenning van een *plurinationalle staat* eisten. Tijdens het begin van de jaren negentig behaalden de inheemse bewegingen een aantal relatieve successen: Victor Hugo Cardenas, eerder één van de leiders van het katarisme, werd verkozen tot vicepresident, in de grondwetswijziging van 1994 werd het begrip 'multi-etnische en pluriculturele' samenleving opgenomen, en de inheemse en boerengemeenschappen werden erkend als rechtspersonen. Bovendien werd dankzij een nieuwe wet de verkiezing van inheemse vertegenwoordigers in de lokale bestuursorganen makkelijker gemaakt. Maar de inheemse en boerenorganisaties werden het niet eens met de overheid over een wijziging van de Landhervormingswet (*Ley de Reforma Agraria*). Dit proces leverde een tijdelijke verwijdering op tussen de CIDOB en de CSUTCB en een impasse in de inheemse agenda (Pajuelo 2007:72-75). Ondertussen begonnen de organisaties van cocaboeren een steeds belangrijker rol te spelen **(xvi)**. Georganiseerd in zes federaties vormden zij gezamenlijk een sterke beweging en verdedigden zij als reactie op agressieve (voornamelijk door de VS gefinancierde) drugsbestrijdingsprogramma's de teelt van het cocabladd als onderdeel van hun inheemse identiteit. Door middel van herhaalde wegblokkades en protestmarsen, waarin de cocaboeren (zowel vrouwen als mannen) massaal deelnamen, veroverden zij een plek op de publieke agenda. Zo trokken in 1994 honderden cocaboeren naar La Paz, in de *Marcha por la Vida, la Coca y la Soberanía Nacional* **(xvii)** (Pajuelo 2007:73-74). In 1997 breidde de federatie van cocaboeren haar strategieën uit en nam deel aan de nationale verkiezingen. Hun leider Evo Morales verkreeg 70 procent van de stemmen in zijn kiesdistrict in de Chapare, het belangrijkste coca producerende gebied, en kwam zo in het nationale

parlement terecht(xviii).

In 1997 werd er een nieuwe inheemse organisatie opgericht die de traditionele autoriteiten van de inheemse Aymaragemeenschappen bij elkaar bracht. Deze *Consejo Nacional de Ayllus y Markas del Qollasuyu* (CONAMAQ)(xix) streeft voornamelijk naar het herstellen van de inheemse organisatiestructuren en het terugwinnen van het oorspronkelijke inheemse territorium.

De CSUTCB herpositioneerde zich op het nationale toneel onder leiding van Felipe Quispe. Hij viel op door zijn radicale etnische discours, en was zeer populair in de hooglandgebieden. Onder zijn leiderschap vonden massale boerenprotesten plaats. Deze kwamen tot een climax in september 2000, toen duizenden boeren een aantal belangrijke wegen blokkeerden (García Linera en Stefanoni 2004: 13; Pajuelo 2007:80).

Water- en Gasoorlogen

Een belangrijk moment in het groeiende verzet tegen het neoliberale beleid in Bolivia was de zogeheten *Guerra del Agua* (Wateroorlog) in 2000, waarbij de bevolking van Cochabamba massaal in opstand kwam tegen het geprivatiseerde waterbedrijf Aguas de Tunari. Deze protesten werden veroorzaakt door de enorme stijgingen in de tarieven van water en leidden er uiteindelijk toe dat de regering het contract met Aguas de Tunari verbrak. Hoewel deze strijd in eerste instantie in de stad plaatsvond, werd de verdediging van het water als basisrecht een belangrijke bindende factor tussen diverse organisaties (o.a. Crabtree 2005: 22-26, Assies 2001: 125-130). Bovendien inspireerde de overwinning een nieuw geloof in de mogelijkheid tot verandering: *“Ik geloof dat het bovenal een diepe politieke impact heeft, want met de strijd voor het water herwon het volk haar capaciteit om besluiten te nemen, om voorstellen te doen, om gehoord te worden door de machthebbers.”* (interview Oscar Olivera, lokale leider Cochabamba in Kruyt 2006:58)

Een belangrijk moment in de strijd van de inheemse volkeren in Bolivia was de gezamenlijke mars in 2002 van Santa Cruz naar La Paz om de instelling van een Grondwetgevende Vergadering (*Asamblea Constituyente*) te eisen. Het resultaat was het *Pact van Eenheid* waarin onder andere de CSUTCB, de CIDOB, Bartolina Sisa, en de CONAMAQ deel van uitmaakten. In 2004 stelden deze organisaties een gezamenlijk document op met hun voorstellen voor deze nieuwe Grondwet. Hierin benoemden ze onder andere het plurinationale karakter van de staat, het respect voor de inheemse organisatievormen en rechtspraak, de territoriale au-

tonomie, een nieuw model van het beheer van de natuurlijke grondstoffen en de erkenning van alle collectieve inheemse rechten (UNIFEM 2008: 97).

In datzelfde jaar werd de partij *Movimiento al Socialismo* (MAS) onder leiding van Evo Morales met 21 procent van de stemmen de tweede partij in het parlement en Felipe Quispe behaalde met zijn partij MIP (*Movimiento Indígena Pachakutec*) 6 procent van de stemmen.

Ondanks deze electorale successen werd de echte overwinning behaald op de straten van Bolivia. Het radicale neoliberale beleid van president Gonzalo Sanchez de Lozada (Goni in de volks-mond) aan de ene kant en de strategische eenheid tussen de verschillende sociale bewegingen aan de andere kant maakten 2003 een historisch jaar voor Bolivia. Nadat in februari al gewelddadige confrontaties hadden plaatsgevonden tussen leger en politie, ontstonden in september en oktober opnieuw massale volksopstanden, als reactie op de plannen van Goni om gas te exporteren via historische vijand Chili. Het centrum van de protesten werd de stad El Alto en haar omgeving, waar de Aymara bevolking zich organiseerde via hun buurtcomités (*Juntas Vecinales*). De militaire reactie op de protesten kostte het leven aan meer dan zestig burgers. De woedende bevolking eiste het vertrek van Goni, die uiteindelijk per helikopter het land uit vluchtte(**xx**) (Mamani Ramírez 2004: 142-156; García Linera 2004: 52-63, Crabtree 93-104).

Met goedkeuring van de sociale bewegingen trad vicepresident Carlos Mesa aan als president, maar na anderhalf jaar bleek dat hij niet aan de belangrijkste eisen van de sociale bewegingen zou voldoen en werd ook hij door protesten gedwongen af te treden. Deze eisen waren vooral gericht op een nieuw grondstoffenbeleid en de *Asamblea Constituyente*, die met name voor de inheemse organisaties belangrijk was (Kruyt 2006: 25).

Hoewel protesten in deze jaren niet altijd specifiek gericht waren op de inheemse rechten, werd de inheemse identiteit wel altijd sterk benadrukt, onder andere door het gebruik van symbolische objecten, zoals de *wiphala*(**xxi**), inheemse kleding en het gebruik van de Aymara en Quechua taal (Prada Alcoreza 2004: 96-97). Ook werd er in de protesten voor de nationalisatie van het gas vaak verwezen naar het koloniale verleden en de eeuwenlange onderdrukking en uitbuiting van de inheemse bevolking. Zo werd de nationalisatie van het gas een instrument om de soevereiniteit van Bolivia te verdedigen op het internationale toneel, maar tegelijkertijd om de participatie van de inheemse groepen op het nationale toneel af te dwingen. De verschillende overwinningen in deze protesten en de

daaropvolgende verkiezing van Evo Morales tot president hebben een doorslaggevende rol gespeeld in het toenemende zelfvertrouwen van de inheemse bevolkings-groepen, zowel op het platteland als in de stad, en dit is één van de belangrijkste resultaten van deze roerige periode (Kruyt 2006: 99).

3.3. Een nieuwe fase

In de nationale verkiezingen eind 2005 lukte het Evo Morales om alle sociale bewegingen achter zich te scharen en met zijn partij MAS een historische meerderheid van 58 procent te behalen. Met betrekking tot de inheemse agenda nam hij een aantal belangrijke maatregelen. Ten eerste werd eindelijk de langverwachte *Asamblea Constituyente* geïnstalleerd met als resultaat een nieuwe Grondwet. Daarnaast is de omstreden landverdelingswet *Ley INRA* gewijzigd en hebben er grote veranderingen plaatsgevonden in het beheer van het gas en de andere nationale grondstoffen. Echter, de traditionele elite van grootgrondbezitters, ondernemers en politici heeft nog steeds veel macht op verschillende terreinen en maakt het de regering niet makkelijk om de sociale hervormingen door te voeren.

De Asamblea Constituyente: een belangrijke leerschool

Toen in 2006 eindelijk de *Asamblea Constituyente* werd geïnstalleerd, betekende dit nog niet automatisch de acceptatie van de inheemse agenda. Terwijl de inheemse organisaties in eerste instantie hadden verwacht dat zij als sociale bewegingen plaats zouden nemen in de *Asamblea Constituyente*, werden in plaats daarvan vertegenwoordigers van politieke partijen benoemd. Aangezien regeringspartij MAS een groot aandeel had, werden uiteindelijk wel veel Quechua's, Aymara's en andere inheemse vertegenwoordigers gekozen(**xxii**).

De inheemse organisaties van het Pact van Eenheid organiseerden zich in een technisch comité om hun voorstellen uit te werken en te verspreiden en hierover te onderhandelen met de politieke partijen. Dit proces werd zo een belangrijke leerschool over collectieve rechten, politieke beleidsbeïnvloeding en onderhandelingsstechnieken. De eisen van de inheemse vrouwen kregen speciale aandacht in dit proces.

Maar niet iedereen was overtuigd van het belang van deze nieuwe Grondwet. De traditionele partijen die als oppositie deel uitmaakten van de *Asamblea Constituyente* probeerden op verschillende momenten het proces te saboteren. Zo duurde het maanden voordat er een akkoord bereikt werd over de besluitvormingsprocedures en op een bepaald moment blokkeerden de oppositiepartijen zelfs de

ingangen van het *Asamblea* gebouw in Sucre zodat er niet vergaderd kon worden (UNIFEM 2008: 97-98).

Ondanks al deze problemen nam de *Asamblea Constituyente* eind 2007 een gezamenlijke tekst aan die vervolgens in 2008 aan het congres werd voorgelegd. Opnieuw bemoeilijkte de oppositie de goedkeuring van de wet die het referendum over deze tekst mogelijk moest maken. Nadat duizenden vertegenwoordigers van de inheemse, boeren-, en stedelijke organisaties naar La Paz trokken en er een onderhandelingscommissie was gevormd, werd de wet uiteindelijk toch aangenomen. Hierbij waren er wel concessies gedaan door de MAS met betrekking tot een aantal artikelen van deze nieuwe Grondwet. Op 25 januari 2009 werd door middel van een referendum de nieuwe Grondwet door 61,43 procent van het Boliviaanse volk aangenomen(**xxiii**).

De nieuwe Grondwet

Deze nieuwe Grondwet van Bolivia maakt de belofte van een werkelijke nieuwe basis voor het land in verschillende opzichten waar. De rechten van de inheemse volkeren komen uitgebreid aan de orde in verschillende hoofdstukken. Ook wordt Bolivia geherdefinieerd als een 'plurinationale en gemeenschapsgerichte staat'. Dat laatste concept betekent dat de basisprincipes van de inheemse gemeenschappen, zoals wederkerigheid, complementariteit en solidariteit ook opgenomen zijn als basiswaarden van het land. De 36 inheemse volkeren zijn gedefinieerd als nationaliteiten en hen wordt zelfbeschikkingsrecht over hun voorouderlijke gronden toegekend. Qua interculturele benadering is deze Grondwet zeer vooruitstrevend te noemen. In vrijwel alle artikelen wordt er een intercultureel perspectief toegepast. Ook bevordert deze grondwet het respect voor de traditionele kennis, normen, en rechtspraak van de inheemse volkeren en wordt hun recht op consultatie over het gebruik van grondstoffen erkend. Bovendien wordt voor het eerst het recht op water en voedsel erkend, en tevens de verplichting van de regering om deze te garanderen (Constitución Boliviana 2009; UNIFEM 2008:49-50).

Landverdeling

De ongelijke verdeling van land is een urgent probleem voor de inheemse volkeren in Bolivia. Tot voor kort was 91 procent van de vruchtbare grond in handen van een kleine groep grootgrondbezitters, terwijl de inheemse en boerengemeenschappen het met slechts de overige 9 procent moest doen (ODA 2006). Evo Morales heeft verschillende maatregelen genomen met betrekking tot

deze situatie. Zo werd met een aantal decreten de *Ley INRA* teruggedraaid, die door de inheemse en boerenorganisaties werd gezien als contraproductief. De huidige landbouwpolitiek is gericht op het herverdelen van het land in het voordeel van de inheemse en rurale bevolkingsgroepen. Inmiddels zijn er al grote stukken land toegekend aan inheemse bevolkingsgroepen in Santa Cruz. Dit proces kan echter op veel verzet rekenen van de economisch machtige grootgrondbezitters. De nieuwe Grondwet erkent het recht op collectief grondbezit voor de inheemse bevolkingsgroepen en kan een belangrijk instrument worden om deze veranderingen door te kunnen voeren.

Natuurlijke grondstoffen

Eén van de eerste maatregelen van Evo Morales als president was de nationalisatie van de gasreserves, één van de meest waardevolle grondstoffen en exportproducten van Bolivia(**xxiv**). In het nieuwe beleid is de inspraak van de inheemse volken met betrekking tot gaswinnende activiteiten opgenomen en kunnen de inheemse organisaties toetreden tot de raad van bestuur van de gaswinnende bedrijven in hun omgeving. De nieuwe Grondwet onderschrijft deze nieuwe regelgeving en bepaalt dat het Boliviaanse volk de eigenaar is van de grondstoffen en dus direct controleert wat er mee gebeurt, en dat de inheemse volkeren recht hebben om deze te gebruiken en te delen in de opbrengsten ervan. Deze nieuwe wetgeving over de deelname in het beheer van de grondstoffen is in overeenstemming met de ILO Overeenkomst 169. Deze overeenkomst, alsook de VN Verklaring over de Rechten van de Inheemse Volkeren, worden actief verspreid in verschillende inheemse talen in Bolivia. Ondanks deze maatregelen is er nog steeds onenigheid tussen de inheemse organisaties en de regering, onder andere over de verdeling van de gasopbrengsten tussen de inheemse bevolkingsgroepen in de verschillende departementen (UNIFEM 2008: 49;67).

Interculturele benadering

In Bolivia, worden de inheemse rechten nu integraal toegepast in alle structuren, sectoren, en processen van de overheid en de inheemse bevolking wordt beschouwd als een actief onderdeel van de beleidsvorming (idem: 51;80). Zo spelen in de nieuwe interculturele onderwijswet de inheemse volkeren een belangrijke rol in het ontwikkelen van hun eigen onderwijsmateriaal (idem 72). Het nieuwe Vice-ministerie van Traditionele Geneeskunde ziet erop toe dat de aangeboden gezondheidszorg aangepast wordt aan de realiteit van de inheemse gemeenschappen en bevordert de samenwerking tussen de academische en de

inheemse geneeswijzen. Het Vice-ministerie voor *Justicia Comunitaria*, zoals de inheemse rechtspraak genoemd wordt in Bolivia, werkt nauw samen met onder andere de CSUTCB, CONAMAQ, CIDOB en Bartolina Sisa (idem: 76). Omdat in de uitvoering van al deze veranderingen de medewerking van de ambtenaren doorslaggevend is, worden deze opgeleid in thema's die met intercultureel beleid te maken hebben (idem: 53). De nieuwe Grondwet benoemt een aantal specifiek voor inheemse vrouwen relevante rechten en ook de nieuwe wetgeving over de landverdeling is in hun voordeel (idem: 68).

3.4 Spanningsvelden in het huidige scenario

Een proces van structurele hervorming die niet alleen de wetgeving, maar zelfs de basisprincipes waar deze op gebaseerd is, radicaal omgooit, roept onvermijdelijk spanningen op. Uiteraard zijn er in Bolivia groepen en sectoren die zich fel verzetten tegen deze veranderingen. Dit zijn voornamelijk de sectoren die profiteerden van het politieke en economische systeem zoals het in de afgelopen decennia vorm had gekregen. Sinds het aantreden van Evo Morales komt het voornaamste verzet uit de boven- en middenklasse bevolking in het departement Santa Cruz, bijgestaan door de departementen Beni, Chuquisaca, Pando en Tarija. Deze departementen vormen gezamenlijk de *Media Luna* regio(**xxv**) en streven een hoge mate van regionaal zelfbestuur na. Hoewel economische belangen een grote rol spelen in hun weerstand tegen Evo Morales en zijn beleid, benadrukt de *Media Luna* beweging in haar discours een eigen regionale identiteit om zich te onderscheiden van de inheemse Andesgebieden. Zo reduceren ze de enorme culturele diversiteit in Bolivia tot *cambas*, de laaglandbevolking, en *kollas*, de hooglandbevolking. Onder deze vlag hebben zij zich op verschillende manieren geprobeerd te distantiëren van het nationale beleid en voeren zij een harde strijd voor departementale autonomie. De economische belangen die ze verdedigen hebben te maken met de grote stukken land die zij door de landhervormingswet mogelijk moeten afstaan aan landloze boeren. Daarnaast bevinden zich juist in Santa Cruz en Tarija lucratieve gasvoorraden en zij willen dat de inkomsten daarvan binnen hun departementen blijven om zo de economische macht in hun eigen handen te houden. De traditionele politieke elite, vertegenwoordigd door een aantal gouverneurs van de *Media Luna* departementen, gaat hierbij voorop in de strijd (Zie Assies 2006 en Kruyt 2007 en 2008).

De autonomiebeweging deinst er niet voor terug om een openlijk racistisch discours en zelfs fysiek geweld te gebruiken. Zo vonden er in Santa Cruz

verschillende aanslagen plaats op de gebouwen van inheemse organisaties, zoals de CIDOB. In september 2008 gebruikten medewerkers van de gouverneur van Pando vuurwapens om de deelname van tientallen ongewapende inheemse mannen, vrouwen en kinderen aan een vergadering tegen te houden. Hierbij kwamen zeker 20 van hen om het leven. Dit dramatische bloedbad legde de haat en het racisme bloot waardoor een kleine maar machtige groep nog altijd geleid wordt.

Na een bezoek aan Bolivia in 2007 bekritiseerde de speciale Rapporteur voor Inheemse Volkeren de medeplichtigheid van de massamedia aan het in stand houden van dit racisme: *“De uitingen met een racistische, anti-inheemse inhoud zijn frequent in sommige massamedia, die vaak de principes van objectiviteit en onpartijdigheid opofferen aan gekleurde belangen. Het is zorgwekkend dat het politieke conflict wat momenteel plaatsvindt in Bolivia ruimte heeft gegeven aan een heropleving van racistische uitingen, die meer passen bij een koloniale samenleving dan bij een moderne democratische staat.”* (CEADESC 2007)

Ondanks de belangrijke veranderingen van de afgelopen jaren, blijft dit racisme één van de grootste bedreigingen voor de democratie en de inheemse rechten in Bolivia.

Daarnaast zijn er nog wel meer kanttekeningen te plaatsen bij de situatie van de inheemse volkeren in Bolivia. Zo is de conflictieve relatie tussen de mijnbouw-, gas- en oliewinnings-industrie en de inheemse volkeren nog niet opgelost. Hoewel Evo Morales op internationaal niveau pleit voor een duurzamer economisch model, zijn er in Bolivia nog verschillende gevallen van milieuvervuiling door mijnbouw, gaswinning en infrastructurele projecten in leefgebieden van inheemse volkeren. Deze conflicten zijn complexer geworden naarmate de nationale overheid steeds meer aandeel krijgt in deze industrieën. De manier waarop de toekomstige regeringen zullen omgaan met dit spanningsveld tussen milieubescherming, inheemse rechten en economische ontwikkeling, zal duidelijk maken in hoeverre de inheemse agenda werkelijk verankerd is in de politieke mentaliteit in Bolivia (CEADESC 2008: 10-11; ODA 2006).

—

Noten

(i) Buen Vivir oftewel ‘Goed Leven’ is een concept dat de visie van de inheemse organisaties weergeeft op de samenleving die ze willen vormgeven, als alternatief op het concept ‘ontwikkeling’. In paragraaf 2.3 wordt dit nader uitgelegd.

(ii) Tawantinsuyu was de naam van het Incarijk en Abya Yala was een benaming van het Latijns-Amerikaanse continent.

(iii) Dit woord is afgeleid van het Spaanse woord *indígena*, wat ‘inheems’ betekent. De internationale bloei van het *indigenismo* begon in 1922 toen de Vijfde Internationale Amerikaanse Conferentie een oproep de regeringen om de inheemse talen en archeologische monumenten te beschermen. In 1940 vond het Eerste Inter-Amerikaanse Indigenistische Congres plaats en werd het Instituto Indigenista Interamericano opgericht. Deze stroming bestond vooral uit intellectuelen, die pleitten voor maatregelen om de inheemse volkeren te beschermen en op te nemen in de samenleving (UNIFEM 2008:20).

(iv) Deze stond in 1983 voor het eerst de deelname toe van vertegenwoordigers van de inheemse bevolkingsgroepen. Toen waren dat slechts 15 NGO’s, maar nu nemen er meer dan 1000 organisaties deel aan de jaarlijkse vergadering (UNIFEM 1200g: 12).

(v) In veel inheemse kosmologieën zijn verschillende werelden van belang. Zo kennen de Quechua’s drie werelden: Kaypacha (het hier en nu), Ukhupacha (het onderaardse) en Jananpacha (het bovenaardse) (Platt 1976: 23).

(vi) UN Development Fund for Women (Ontwikkelingsfonds van de Verenigde Naties voor vrouwen)

(vii) In de volgende hoofdstukken zal aan de orde komen hoe deze strijd om land in de twintigste eeuw vorm kreeg in Bolivia en Peru.

(viii) Zo refereerde president Alan García in zijn jaarlijkse toespraken op 28 juli, Onafhankelijkheidsdag in Peru, de afgelopen jaren steeds aan de toename van het aantal mobiele telefoons in het land als een teken van welvaart.

(ix) In Bolivia worden op het moment interessante stappen gezet op dit gebied, waarover later meer.

(x) In de verschillende Andesculturen worden tegenpolen meestal beschouwd als wederzijds aanvullend. Dit ‘principe van complementariteit’ wordt vaak gebruikt om de relatie man-vrouw uit te leggen. Elk van hen heeft specifieke kwaliteiten en taken en heeft de ander nodig om een compleet geheel te vormen.

(xi) Zo namen in 1995 inheemse vrouwen uit de hele wereld deel aan de Vierde Wereld Vrouwenconferentie in Peking en tekenden daar hun eigen ‘Verklaring van Peking van Inheemse Vrouwen’, waarin zij zowel hun collectieve rechten als inheemsen, als ook hun individuele rechten als vrouwen opeisten (UNIFEM 2008:12-13).

(xii) Over bewust afgezonderde stammen zijn nog geen cijfers bekend in Boliva.

(xiii) Zo kennen bijvoorbeeld steden als Santa Cruz en zelfs Buenos Aires (Argentinië) een grote Aymara bevolking.

(xiv) President Victor Paz Estenssoro, historisch leider van de MNR, markeerde

in 1985 de definitieve omwenteling van een nationalistische economische politiek naar een marktgericht neoliberal model met de invoering van de Nieuwe Economische Politiek. Deze politiek werd ingevoerd door middel van het beruchte decreet 21060, wat onder andere tot massale ontslagen in de nationale mijnbouwindustrie leidde.

(xv) De organisatie van deze inheemse volkeren uit de Amazone- en laaglandgebieden werd onder andere gestimuleerd door een aantal NGO's, kerken en het voorbeeld in buurlanden Ecuador en Peru.

(xvi) Coca wordt al eeuwen verbouwd in Bolivia. De inheemse bevolkingsgroepen kauwen het cocablad als middel tegen honger en vermoeidheid en gebruiken het in rituelen. Tijdens de dictaturen in Bolivia floreerde echter de illegale export van het cocablad voor de verwerking tot cocaïne.

(xvii) Mars voor het Leven, het Cocablad en de Nationale Soevereiniteit.

(xviii) Deze verkiezing werd mogelijk gemaakt dankzij een hervorming van het verkiezingsstelsel in 1996, die uitmaakte dat voortaan 78 van de 130 parlementariërs direct gekozen zou worden door een kiesdistrict. Voor deze verkiezingen schaarde de cocabeweging zich achter de bestaande partij Izquierda Unida. In 1999 namen ze voor het eerst deel aan de lokale verkiezingen onder de naam MAS, en behaalden in verschillende gemeentes een overwinning.

(xix) Dit wil zeggen 'Nationale Raad van Ayllus en Markas van de Qollasuyu'. *Ayllus* zijn gemeenschappen en *Markus* zijn overkoepelende territoriale eenheden. De *Qollasuyu* is het hoogvlakte deel van het Incarijk *Tawantinsuyu*.

(xx) Momenteel verblijft hij in de Verenigde Staten, en weigert elke medewerking aan een strafrechtelijk proces tegen hem en zijn ministers, die verantwoordelijk zijn voor deze doden.

(xxi) De *wiphala* is de vlag van de inheemse volkeren. In Bolivia bestaat hij uit 49 gekleurde vierkanten. Deze *wiphala* is één van de meest gebruikte symbolen in de inheemse bewegingen in de Andes en heeft verschillende betekenissen (zie Pajuelo 2007: 147-156).

(xxii) Zo was de voorzitter van de *Asamblea Constituyente*, Silvia Lazarte, een Quechua leidster van de vrouwenorganisatie van de cocasector.

(xxiii) Nadat eind 2009 verkiezingen plaatsvonden, wordt deze nieuwe Grondwet vanaf 2010 geldig.

(xxiv) Hoewel de MAS regering het consequent heeft over nationalisatie van het gas, is er kritiek op het gebruik van deze term. Volgens veel critici is er geen sprake van een werkelijke nationalisatie, maar slechts van een verandering van het model van grondstoffenbeheer, waarbij de Boliviaanse regering een

meerderheidsbelang opeist in de bestaande bedrijven.

(xxv) Media Luna betekent 'Halve Maan'. De naam verwijst naar de 5 oostelijke departementen van Bolivia die samen de vorm hebben van een halve maan.

Over de auteur:

Suzanne Kruyt (drs. in Cultuur, Organisatie en Management, Vrije Universiteit te Amsterdam) werkt in Cusco, Peru bij het Centro Bartolomé de las Casas, een onderzoeksinstituut wat de belangen van de rurale Andesbevolking behartigt. In haar werk, gefinancierd door de Nederlandse ontwikkelingsorganisatie Mensen met een Missie, houdt ze zich bezig met de aanbevelingen van de Waarheids- en Verzoeningscommissie, die is opgericht naar aanleiding van het politieke geweld tussen 1980 en 2000. Eerder schreef ze een scriptie over sociale bewegingen in Bolivia en werkte ze twee jaar in El Alto. Zij maakt deel uit van de Nederlandse solidariteitsorganisatie Ojalá en van de redactie van het digitale platform Noticias.

Eerder verschenen als deel 2 van de Chakana Reeks. Rozenberg Publishers - Stichting Chakana (2009)

Chakana 2 - ISBN 978 90 361 0153 0

www.chakana.nl

De onzichtbaarheid voorbij - De collectieve rechten van inheemse volkeren in Peru en Bolivia - Deel II

Photo by Jaime Zapata
Vegas

4. Peru: de strijd om burgerschap

Peru heeft de afgelopen jaren prachtige economische groeicijfers gepresenteerd, maar daar heeft het grootste deel van de bevolking weinig van gemerkt. Het economische beleid is vooral gestoeld op het snel verkopen van de vele grondstoffen die het land rijk is en heeft daarbij weinig oog voor mens noch milieu. Met name de multinationale mijnbouw- en petroleumbedrijven zorgen voor een snel toenemend aantal conflicten.

In dit hoofdstuk benoem ik een aantal factoren die de specifieke situatie van Peru tekenen. Om te beginnen heeft Peru veel meer inwoners dan Bolivia, namelijk ruim 28 miljoen, waarvan rond de 9 miljoen (34,41 procent) onderdeel uit maken van de inheemse volkeren. De grootste groep inheemsen zijn de Quechua's, verspreid over de Andesgebieden, die in Peru de *Sierra* genoemd worden. Vervolgens komen de Aymara's, die hun gemeenschappen op de hoogvlaktes rond het Titicacameer hebben. In de Amazone wonen maar liefst 65 verschillende inheemse volkeren, waarvan minstens elf in gekozen afzondering of met zeer weinig extern contact. De meest bekende Amazonevolkeren zijn de Ashanínka's, Awajún en Matsiguenga's (caoi 2008b; UNIFEM 2008:35). Naast de inheemse volkeren vormen de zogenaamde *Afroperuanos*, afstammelingen van Afrikaanse slaven, ook een aanzienlijk deel van de Peruaanse bevolking.

Bijna een derde van de bevolking woont in Lima, en het lijkt soms alsof Peru dáár voor de politici, de economische elite en de media ophoudt. Zij leven in Lima met hun rug naar de Andes en de Amazone en hebben weinig interesse voor wat er in de rest van het land gebeurt.

de 'nationale cultuur'. Het Peruaanse burgerschap kwam binnen handbereik naarmate de *indio* zich verder verwijderde van zijn eigen culturele identiteit. Vele Quechua's en Aymara's verlieten hun gemeenschappen om naar de steden te migreren en 'Peruanen' te worden (Pajuelo 2007: 97-99; Manrique 69).

Van indio naar campesino

Ondanks de aanwezigheid van deze indigenistische stromingen onder de intellectuele elites was er geen sprake van inheemse organisaties van onderaf (zie De la Cadena 2004). Wel vond er in de jaren zestig een belangrijk organisatieproces plaats om het recht op land van de (inheemse) boeren op te eisen. De Andes- en kustgebieden kenden een feudaal systeem van *haciendas* waar grootgrondbezitters de inheemse boeren uitbuiten en mishandelden. In de jaren zestig vonden massale landbezettingen plaats, die uiteindelijk leidden tot een grote Agrarische Hervorming, één van de meest drastische in de geschiedenis van Latijns-Amerika, die de *haciendas* vrijwel volledig van de kaart veegde. De militaire regering van Juan Velasco Alvarado (1968- 1975) combineerde een dictatuur met een nationalistische en op de boeren gerichte economische politiek. Verschillende beleidsmaatregelen bevorderden het respect voor de inheemse identiteit, zoals de erkenning van het Quechua als officiële taal en de introductie van het tweetalige onderwijs. Echter, Velasco baseerde zijn perspectief vooral op de klassenstrijd, en veranderde in de wetgeving de term 'inheemse gemeenschappen' in 'boerengemeenschappen' (*comunidades campesinas*).

De in deze tijd opgerichte boerenbond CNA (*Confederación Nacional Agraria*) en de al langer bestaande CCP (*Confederación Campesina del Perú*) zetten de strijd om land voort in de rest van de jaren zeventig en tachtig. Dit had tot resultaat dat de rurale Quechua en Aymara bevolking zich steeds meer identificeerde als boeren (*campesinos*) in plaats van als inheemse volkeren. Deze zelfdiscriminatie, het afwijzen van de eigen inheemse identiteit, houdt een groot deel van de Peruaanse bevolking tot op heden in de greep (de la Cadena 2004; Pajuelo 2007: 99-101).

"Het is zo dat in de Sierra van Peru de verwijzingen naar indio en indígena automatisch een denigrerende betekenis overbrengen, en bovendien een sociale status beschrijven die wordt bepaald door armoede, gebrek aan onderwijs en geografisch isolement. (...) Dankzij het geweld van de minachting, de stigmatisering, de raciale belediging, de discriminatie en de minderwaardigheid die geassocieerd worden met het woord indio, komt het weinig voor in de Sierra

Peruana dat iemand accepteert zich te identificeren met deze term” (Pajuelo 2006: 29).

In 1979 kregen analfabeten, een categorie die een groot deel van de inheemse bevolking vertegenwoordigde, voor het eerst stemrecht. Sindsdien hebben de inheemse volkeren in toenemende mate deelgenomen aan lokale en regionale verkiezingen. Echter, het deelnemen in deze politieke instanties betekende meestal eerder het verbergen van de inheemse identiteit dan deze op de agenda plaatsen (Pajuelo 2006: 119-122).

Ondertussen vond er in de Amazone een ander proces plaats. Al in de jaren zestig werden daar de eerste federaties van inheemse volkeren opgericht. Deze organisaties consolideerden zich in de jaren zeventig geleidelijk aan en in 1980 werd de overkoepelende organisatie AIDSEP opgericht (*Asociación Interétnica de Desarrollo de la Selva Peruana*). Deze organiseerde zich al snel voorbij de grenzen en richtte in 1984 samen met Amazone volkeren uit buurlanden als Bolivia, Ecuador en Brazilië de COICA (*Coordinadora de Organizaciones Indígenas de la Cuenca Amazónica*) op (Pajuelo 2007 102-103).

Politiek Geweld: inheemse volkeren in de verdrukking

Vanaf 1980 werd Peru geteisterd door het gewapende conflict tussen de maoïstische bewegingen Sendero Luminoso (Lichtend Pad) en MRTA aan de ene kant en het leger en politie aan de andere kant. Het geweld vond met name plaats in de afgelegen Andes- en Amazonegemeenschappen. Toen het in 2003 verschenen rapport van de Commissie voor Waarheid en Verzoening (*Comisión de la Verdad y Reconciliación, CVR*) de schatting van rond de 70.000 doden bekend maakte, weigerde een deel van de stedelijke midden- en bovenklasse dit te geloven. De verklaring hiervoor ligt in de samenstelling van de doden: 75 procent van hen waren Quechua of een andere inheemse taal sprekende *campesinos* en vormden een op het nationale toneel onzichtbare bevolkingsgroep. Sendero Luminoso wordt verantwoordelijk gehouden voor ruim de helft van deze doden en het leger voor zo'n 37 procent. Daarnaast begingen beide partijen vele andere schendingen van mensenrechten, zoals martelingen, seksueel geweld en ontvoeringen (CVR: 2003).

Het conflict was geen etnisch conflict, maar het rapport van de CVR analyseert dat juist de uitsluiting, ongelijkheid en discriminatie in Peru belangrijke factoren zijn om te begrijpen waarom het geweld zulke heftige vormen aan heeft genomen. In haar aanbevelingen legt ze dan ook grote nadruk op de noodzaak van het

versterken van de democratie en het overkomen van het racisme in Peru (idem). Deze periode van politiek geweld was voor veel sociale bewegingen, vooral in de rurale gebieden, zeer gevaarlijk en destructief. Veel van hun politieke leiders werden vermoord, óf door Sendero Luminoso, die hen als een bedreiging van hun 'nieuwe orde' zag, óf door het leger, die ze over één kam scheerde met de leden van Sendero Luminoso.

In 1990 werd de van Japanse migranten afstammende Alberto Fujimori gekozen tot president. Veel mensen uit de lagere economische klassen kozen voor de politieke nieuweling Fujimori omdat ze zich meer verbonden voelden met de *chino* dan met de tegenkandidaat, schrijver Mario Vargas Llosa, die de blanke, stedelijke gevestigde orde vertegenwoordigde. Echter, eenmaal aan de macht bleek Fujimori weinig affiniteit met de armen te hebben. Zijn beleid werd gekenmerkt door corruptie, radicaal neoliberal beleid en repressie. In 1992 pleegde hij een auto-coup en installeerde de dictatuur die aan zou houden tot 2000. Hoewel het leger al in het begin van de jaren negentig de guerilla bewegingen vrijwel uitschakelde, bleef er gedurende het hele Fujimori bewind sprake van politieke repressie en schendingen van mensenrechten. Ondanks dit alles bleef hij relatief populair en kreeg hij weinig protest te verduren van de bevolking **(xxvi)** (Pajuelo 2007: 104-108). Deze twintig jaar durende impasse is één van de belangrijkste verklaringen waarom in Peru niet zoals in Bolivia en Ecuador een sterke inheemse beweging is ontstaan in de afgelopen decennia.

Toledo: nieuwe hoop, nieuw wantrouwen

Pas aan het eind van de jaren negentig nam de populariteit van Fujimori af en in de verkiezingen van 2000 verscheen een nieuwe kandidaat op het toneel. Alejandro Toledo, met als bijnaam *el cholo* **(xxvii)**, en zijn echtgenote Eliane Karp maakten in hun campagne gebruik van symbolen van de Andeskosmologie, zoals de *chakana* **(xxviii)** en de *wiphala* **(xxix)**. Als reactie op de onbeschaamde verkiezingsfraude van de Fujimori-regering, mobiliseerde Toledo de historische 'Mars van de vier suyos' **(xxx)**. Dit politieke gebruik van de inheemse symboliek en de levensgeschiedenis van Toledo waren belangrijke factoren in het winnen van de sympathie van de rurale bevolking (Pajuelo 2007: 109-112).

Ondanks zijn frauduleuze overwinning in deze verkiezingen, stortte het bewind van Fujimori een paar maanden later alsnog als een kaartenhuis in elkaar na de publicatie van een aantal video's die haar schaamteloze corruptie aantoonde.

Uiteindelijk vluchtte Fujimori het land uit.

Toen Toledo na een korte overgangperiode uiteindelijk de verkiezingen van 2001 won, hield hij op de legendarische ruïnes van Machu Picchu een inheemse ceremonie, waarin zijn regeringsperiode 'gezegend' werd. Eliane Karp droeg een gedicht voor, waarin ze Toledo's aantreden vergeleek met een nieuwe *Pachakuti*, tijd van grote veranderingen in de Andes. Ook ondertekenden regering en inheemse leiders gezamenlijk een verklaring, waarin zij beloofden de rechten van de inheemse volkeren en de democratie te verdedigen en tevens de armoede terug te dringen. Vanaf toen nam Eliane Karp zelf de leiding over alles wat met de inheemse volkeren te maken had (idem: 114-115).

Ondertussen hadden verschillende organisaties van Amazonevolkeren, agrarische vakbonden en een aantal kleinere inheemse organisaties voor het eerst een nationale alliantie gevormd, genaamd de *Conferencia de Pueblos Indigenas del Perú* (COPIPP). In hun tweede congres, in augustus 2001, nodigde Karp hen persoonlijk uit om samen te werken in het realiseren van hun voorstellen. Dit resulteerde in de oprichting van de *Comisión Nacional de Pueblos Andinos, Amazónicos y Afroperuanos* (CONAPA), waarin zowel vertegenwoordigers van de regering als van de inheemse organisaties plaatsnamen, en die een hoge mate van bevoegdheid kreeg om beleid uit te voeren. Dit zorgde echter al snel voor verdeeldheid tussen de organisaties van de COPIPP, waarin verschillende posities ontstonden met betrekking tot de activiteiten van de CONAPA. Zo viel de COPIPP langzaam uiteen in twee fronten, waarvan één zich terugtrok uit de CONAPA en deze instelling beschuldigde van wanbeleid en het niet representeren van de werkelijk inheemse organisaties. De CONAPA werd steeds meer een achilleshiel van de regering Toledo, die deze uiteindelijk ophief en in 2004 verving door een nieuwe instelling: INDEPA (*Instituto Nacional de Desarrollo de los Pueblos Andinos, Amazónicos y Afroperuanos*). Deze kreeg na lang verzet in het parlement uiteindelijk een ministeriële bevoegdheid, maar slaagde er niet in het wantrouwen dat ontstaan was in de inheemse organisaties te overbruggen (idem 116-124)(**xxxi**).

Deze steeds meer ambivalente relatie met de regering genereerde een toenemende behoefte aan een onafhankelijke inheemse beweging in Peru. Met financiering van internationale fondsen zoals OXFAM vonden er verschillende bijeenkomsten plaats, met als hoogtepunt de Eerste Top van Inheemse Volkeren in Peru in 2004 (idem 122). Hoewel deze nationale beweging vervolgens veel organisatorische problemen kende, was dit het begin van een nieuwe etappe in de

strategische samenwerking tussen verschillende organisaties, met als doel een onafhankelijke inheemse agenda te bevorderen.

Eén van de concrete resultaten van de relatief open houding van Toledo richting de inheemse rechten was het verbeteren van de wetgeving met betrekking tot de *comunidades campesinas*. In overeenstemming met de ILO Overeenkomst 169 werd het recht erkend van deze gemeenschappen om deel te nemen in de opbrengsten van de grondstoffen die op hun terrein werden geëxploiteerd (Manrique 2009: 71-72).

Photo by Jaime Zapata Vegas

4.2 Op papier: de actuele rechtspositie van de inheemse volkeren in Peru

In de huidige Grondwet van Peru (aangenomen in 1993) worden de rechten van de inheemse volkeren nog niet integraal uitgewerkt, wat het aannemen en uitvoeren van wetgeving in hun voordeel bemoeilijkt. Hoewel de *etnische en culturele diversiteit* wel erkend wordt, alsook de inheemse talen in de gebieden waar ze gesproken worden, worden de 'inheemse volkeren' niet benoemd als juridische categorie met specifieke rechten. Slechts de 'gemeenschappen van boeren en inheemsen' worden erkend als rechtspersonen en ook de functies van hun autoriteiten zijn opgenomen. Daarnaast wordt het recht op intercultureel en tweetalig onderwijs benoemd in de Grondwet (UNIFEM 2008: 40; 51).

In het algemeen kan geconcludeerd worden dat er in het nationale beleid van Peru noch sprake is van een specifiek beleid gericht op inheemse volkeren, noch van een integraal intercultureel perspectief. Hoewel de Peruaanse regering ILO Overeenkomst 169 heeft ondertekend, heeft zij deze niet vertaald in concrete wetgeving en neemt zij zelfs wetten aan die tegenstrijdig zijn met dit document.

Een uitzondering hierop is de oprichting van het Nationale Centrum voor Interculturele Gezondheid, dat zich inzet voor een interculturele benadering in de

verschillende instellingen van de gezondheidszorg. Een positieve ervaring in deze sector is het bevorderen van de mogelijkheid om verticaal te bevallen, wat gebruikelijk is in veel inheemse gemeenschappen maar voorheen niet werd geaccepteerd in de reguliere gezondheidszorg(**xxxii**)(idem: 55).

Voor inheemse vrouwen bestaat vrijwel geen specifieke wetgeving, en hun politieke onzichtbaarheid blijkt uit het feit dat in de recente wet die gelijke kansen tussen vrouwen en mannen bevordert, de inheemse vrouwen geen rol hebben gespeeld (idem: 83-84).

Volgens het rapport van UNIFEM (2008: 52) zijn in de laatste jaren steeds meer maatregelen genomen die de achteruitgang van de inheemse rechtspositie betekenen. Zo werd het INDEPA gereduceerd tot een subeenheid van het Ministerie van Vrouwenzaken en Sociale Ontwikkeling en functioneert niet naar verwachting.

De meest conflictieve maatregelen met betrekking tot de rechtspositie van de inheemse volkeren zijn de door de huidige president Alan García uitgevoerde Wetgevende Decreten (*Decretos Legislativos*), waarvan de meesten in strijd zijn met ILO Overeenkomst 169 en de VN Verklaring over de Rechten van Inheemse Volkeren. De achtergrond van deze decreten ligt in het vrijhandelsverdrag dat Peru heeft getekend met de Verenigde Staten, oftewel de TLC (*Tratado de Libre Comercio*). De president vroeg toestemming aan het parlement om een aantal Wetgevende Decreten uit te voeren (wat normaal gesproken niet binnen zijn bevoegdheid valt) om de juridische voorwaarden die bij dit verdrag kwamen kijken te regulariseren. Echter: *“Een karakteristiek kenmerk van de manier waarop de uitvoerende macht gebruik gemaakt heeft van de toegekende legislatieve faculteiten is de zichtbare intentie geweest om de ontvangen bevoegdheden te overschrijden en ze te misbruiken om een groot aantal normen uit te voeren met geen enkele, of zeer schaarse, effectieve relatie met de TLC (...).”* (Francisco Eguguren in Cepes 2009)

Tijdens het opstellen van deze decreten, die allemaal de leefgebieden en levensstijlen van de inheemse volkeren aantasten, heeft consultatie noch participatie van deze groepen plaatsgevonden. Ongeacht of ze uiteindelijk uitgevoerd zullen worden of niet, benoem ik er een aantal, omdat ze een goed beeld geven van hoe deze regering met de inheemse rechten omgaat.

- *D.L. 1015*: Het wijzigen van de voorwaarden om als inheemse of boerengemeenschap collectieve grond te verkopen aan derden (bijvoorbeeld een mijnbouwbedrijf). Nu is hiervoor de toestemming van 66 procent van de

ingeschreven leden van de gemeenschap nodig. Volgens het decreet zou slechts de goedkeuring van 50 procent van de aanwezigen in een vergadering voldoende zijn om de grond te verkopen.

- *D.L. 1090*, de Wet van de Jungle: De bestaande wetgeving wordt opgeheven, de bossen worden uitgesloten van het natuurlijke erfgoed en de Raad ter Consultatie van het Bosbeleid, waarin de inheemse gemeenschappen deelnemen, wordt opgeheven.

- *D.L. 994*: Bevordert de private investering in irrigatieprojecten, en behandelt alle grond die niet staat ingeschreven in de publieke registers als eigendom van de staat en dus verkoopbaar. Negeert het belang van deze grond en haar natuurlijke hulpbronnen voor de inheemse gemeenschappen.

- *D.L. 1081*, de Waterwet: Reguleert een nationaal waterbeheersysteem waarin zowel publieke als private actoren kunnen deelnemen. De wet sluit niet aan op de realiteit in de inheemse gemeenschappen waar verschillende gewoontes en tradities bestaan met betrekking tot het waterbeheer.³³

Ook de overige decreten hebben betrekking op het eigendom en gebruik van de grond en de natuurlijke grondstoffen. Allemaal schenden ze tegelijkertijd verschillende collectieve rechten van de inheemse gemeenschappen, zoals het recht op consultatie, het recht op land en territorium, het recht op gebruik van natuurlijke grondstoffen en het recht op zelfbeschikking (CNDDHH 2009: 152).

In een berucht geworden artikel, getiteld *Perro del Hortelano* (**xxxiv**), legt president Alan García het perspectief achter deze decreten bloot. Volgens de president zijn de Peruanen die zich verzetten tegen de grote projecten in hun leefomgeving *perros del hortelano*, waarmee hij doelt op een hond die niet wil eten, maar andere honden ook niet laat eten. Een *perro del hortelano* is niet alleen lui maar ook egoïstisch, volgens Alan García. Hij argumenteert dat het land, het water, en de Amazone 'rijkdommen' zijn die geen waarde hebben als ze niet gebruikt worden om geld te verdienen. Om de inheemse volkeren uit de armoede te halen moet volgens hem hun grond verkocht worden aan grote bedrijven om zo kapitaal, technologie en winst te genereren. Het willen beschermen van de natuur en de collectieve rechten van de inheemse volkeren beschouwt hij als '*ideologische spinnenwebben uit de negentiende eeuw*' die de voordelen van de techniek in de weg staan (Manrique 2009:72/73).

"Tegenover de bedrieglijke filosofie van de perro del hortelano zegt de realiteit ons dat we de grondstoffen die we niet gebruiken in waarde moeten omzetten en harder moeten werken. Dat leert ons ook de ervaring van succesvolle volken zoals

de Duitsers, de Japanners, de Koreanen en vele anderen. En dat is de inzet voor de toekomst en het enige wat ons vooruit zal doen komen”(xxxv)(García Perez 2007).

4.3 De realiteit: conflicten tussen inheemse bevolking, bedrijven en staat

Gezien de discrepantie tussen de internationaal erkende rechten van de inheemse volkeren en het hier beschreven perspectief van de huidige Peruaanse regering is het niet vreemd dat de conflicten in dit land de afgelopen jaren explosief zijn toegenomen. Volgens de *Defensoría del Pueblo* (2009), de Ombudsman van Peru, waren er in juni 2009 maar liefst 226 actieve conflicten, waarvan de meesten veroorzaakt werden door aantasting van milieu en/of leefomgeving(**xxxvi**).

Mijnbouw vs. Gemeenschappen

Peru kent een grote rijkdom aan grondstoffen en de mijnbouwindustrie is economisch gezien één van de belangrijkste sectoren. Het aantal hectaren land dat is toegewezen aan de mijnbouwindustrie, wat wil zeggen dat ze een vergunning van de regering hebben om er actief grondstoffen te zoeken en te winnen, is tussen 2002 en 2007 gegroeid met 87,7 procent. Deze snel groeiende mijnbouwactiviteit heeft grote impact op de leefomgeving van de inheemse gemeenschappen, met name in de Andesgebieden. Van de 6000 *comunidades campesinas* wordt 55 procent getroffen door deze industrie(**xxxvii**) (UNIFEM 2008:37).

Photo by Jaime Zapata Vegas

De meeste conflicten zijn een reactie op de vervuiling van lucht, water en grond in deze gemeenschappen, veroorzaakt door de mijnbouwindustrie. In Peru wordt zowel gesloten als open mijnbouw bedreven, waarvan de laatste de grootste gevolgen heeft op het milieu. De staat oefent nauwelijks controle uit op deze

vervuiling en dit heeft dramatische gevolgen voor de gezondheid van de bevolking. Zo is de stad La Oroya één van tien meest vervuilde steden ter wereld vanwege de grote concentratie van zwavelzuur in de lucht. In een andere plaats, Choropampa, overleed de burgemeester wegens een lek van kwik. Daarnaast verbruikt de mijnbouwindustrie ontzettend veel water. In een land als Peru, waarvan grote delen te maken hebben met een serieus watergebrek, komt zo niet alleen het drinkwater van de inheemse en boerengemeenschappen in gevaar, maar ook de productiviteit van de landbouw (CNDDHH 2009: 148). Bovendien tast de komst van de mijnbouwindustrie met al haar bijverschijnselen (snelwegen, cafés, nachtclubs, etc.) de culturele identiteit en de harmonie in de gemeenschap aan.

Een belangrijke oorzaak voor de conflicten die ontstaan tussen de mijnbouwbedrijven en de inheemse gemeenschappen, is dat het recht op consultatie en participatie, zoals benoemd in de internationale overeenkomsten, niet nageleefd wordt door de Peruaanse overheid. De bestaande regelgeving erkent het recht van de inheemse gemeenschappen om deel te nemen in de besluitvorming over hun gemeenschappen niet. De enige manier waarop het recht op consultatie wordt toegepast, is door middel van voorlichtingsbijeenkomsten die de overheid en de bedrijven komen geven in de gemeenschappen alvorens de mijnbouwactiviteiten te beginnen (UNIFEM 2008:69-70; CNDDHH 2009:152-153).

De vele conflicten rond de mijnbouwindustrie hebben geleid tot de oprichting van de *Confederación Nacional de Comunidades del Perú Afectadas por la Minería* (CONACAMI), die zich met name inzet om de participatie van de gemeenschappen in de beslissingen over de mijnbouw te garanderen. In hun argumenten tegen de mijnbouwindustrie verwijst de CONACAMI expliciet naar de inheemse identiteit van de getroffen gemeenschappen en het belang van een harmonieuze relatie met de natuur in hun cultuur. Zo worden de inheemse gemeenschappen neergezet als de rechtmatige verdedigers van Moeder Aarde. Echter, deze confederatie heeft zich steeds meer moeten richten op een nieuw probleem: de 'criminalisering van het protest'. Dit betekent dat de Peruaanse overheid als bewuste strategie de gerechtelijke vervolging inzet tegen organisaties zoals de CONACAMI, die regelmatig gebruik maken van demonstraties, wegblokkades en stakingen om hun eisen gehoord te laten worden. Tegen honderden leiders uit de bewuste gemeenschappen loopt een gerechtelijk proces wegens overtredingen waarvoor geen bewijs bestaat, zoals terrorisme of wapenbezit. Vaak worden ze zonder juridisch proces opgepakt, en

fysiek en psychisch mishandeld door de politie (CAOI 2008b: 143; CNDDHH 2009: 70). Ook werd de CONACAMI de juridische status van Non-Gouvernementele Organisatie (NGO) afgenomen, zodat zij geen fondsen meer kon ontvangen uit het buitenland.

Petroleumindustrie vs. de Amazone

Zoals eerder vermeld is de Peruaanse Amazone het leefgebied van meer dan 65 verschillende inheemse volkeren, maar het behoud van dit enorme ecosysteem is van levensbelang voor de gehele wereldbevolking. Terwijl de internationale druk toeneemt om de Amazone te beschermen, heeft de Peruaanse regering maar liefst 72 procent (oftewel zo'n 49 miljoen hectare) van dit gebied toegewezen aan de gas- en petroleumindustrie(**xxxviii**) (Finer e.a.:2008).

De Amazonevolkeren bedrijven een roterende vorm van landbouw, waarbij zij de grond afwisselend bebouwen en met rust laten, en daarom hebben zij relatief grote leefgebieden nodig. Het grote percentage land dat in handen komt van de petroleumbedrijven vormt dus een grote bedreiging voor hun manier van leven. Bovendien zorgt de petroleumwinning voor veel schade aan het milieu, bijvoorbeeld door het vervuilen van de rivieren waardoor de vissen uitsterven. De inheemse volkeren worden zo steeds meer gedwongen andere vormen van levensonderhoud te zoeken, zoals seizoensarbeid op een plantage.

Een bijzonder kwetsbare groep zijn de bewust in afzondering levende stammen. De petroleumbedrijven leggen dwars door hun leefgebieden wegen aan en reduceren en beschadigen zo niet alleen het leefgebied, maar brengen ze ook ongewild in contact met de rest van de samenleving, met alle gezondheidsrisico's van dien(**xxxix**). Het recht van deze volkeren om zelf hun ontwikkeling en hun contacten te bepalen wordt zo geschonden.

De AIDSESEP, gesteund door een aantal internationale NGO's, heeft de inheemse volkeren vertegenwoordigd in verschillende conflicten met bedrijven en de overheid(**xl**). Ook nam zij de leiding in de protesten van de inheemse volkeren tegen het eerder genoemde pakket van Legislatieve Decreten van Alan García. In augustus 2008 vonden er in het gehele Amazonegebied protesten plaats tegen deze decreten, en vóór het verplicht stellen van de consultatie van de inheemse volkeren. Bovendien eisten de organisaties een speciale commissie in het congres, om de VN Verklaring over de Rechten van Inheemse Volkeren toe te passen en opnieuw ministeriële bevoegdheid aan de INDEPA toe te kennen. Hun protest ging dus niet alleen over de inhoud van de decreten, maar ook over de manier

waarop de Peruaanse regering normen dicteert en beleid uitvoert die hen aangaan, zonder hen daar in te betrekken. Uiteindelijk werd een akkoord bereikt door de voorzitter van het parlement en de voorzitter van de AIDSESEP, Alberto Pizango, maar deze afspraken werden niet nageleefd door de regering (CNDDHH: 154-155).

Na op verschillende manieren te hebben aangedrongen op naleving van de afspraken, besloten de AIDSESEP en andere inheemse organisaties in april 2009 opnieuw over te gaan tot massale protestacties. Op geweldloze wijze blokkeerden ze wegen en bezetten ze gas- en olie-installaties. De regering ging de dialoog met leider Alberto Pizango aan, maar riep ondertussen de noodtoestand uit in de vijf regio's waar de protesten plaatsvonden(**xli**). Alan García verklaarde dat de Amazone “*van alle Peruanen is, en niet van een stelletje inheemsen*”. Ondertussen verklaarde een parlamentscommissie het decreet D.L. 1090 ongrondwettelijk, maar op de dag dat het congres zou stemmen over de annulering van dit decreet, werd dit debat uitgesteld. De inheemse volkeren waren toen al meer dan 40 dagen in staking.

Photo by Jaime Zapata Vegas

Een dag later escaleerde het conflict op dramatische wijze. Het kabinet gaf de opdracht één van de wegblokkades van de inheemse groepen op te heffen en stuurde een compleet bewapend bataljon van de speciale politie in de vroege morgen naar de *Curva del Diablo*, waar honderden inheemse families de blokkade vormden. De politietroepen vielen aan met gasbommen en gerichte kogelschoten, terwijl de inheemse volkeren zich verdedigden met pijlen. Ondanks de oproepen van de *Defensoría del Pueblo* en de kerk om het geweld te staken, ging dit de hele ochtend door. Vervolgens verplaatste het geweld zich naar het nabijgelegen stadje Bagua, waar verschillende burgerdoden vielen. Over het aantal doden en gewonden zijn nog geen definitieve cijfers bekend(**xlii**).

Dit bloedbad in Bagua en de verontwaardigde reactie van een groot deel van de Peruaanse bevolking leidde op korte termijn tot de annulering in het congres van twee van de decreten waartegen de Amazonevolkeren protesteerden. De protesten werden opgeheven. Maar ondertussen paste de Peruaanse regering opnieuw de strategie van 'criminalisering van het protest' toe. Verschillende leiders van de AIDSESEP werden beschuldigd van overtredingen zoals illegale organisatievormen en het in gevaar brengen van de publieke veiligheid en er ging een arrestatiebevel naar hen uit. Een aantal van hen zijn het land uit gevlucht. Daarnaast hebben nog tientallen inheemsen, waaronder kinderen en bejaarden, een juridisch proces tegen zich lopen wegens de protesten(**xliii**). Kortom, de Peruaanse overheid stelde de inheemse organisaties verantwoordelijk voor de conflicten en bleef onverstoord nieuwe petroleum-contracten tekenen, ook in de weken na de gebeurtenissen in Bagua(**xliv**).

4.4 Een nieuw sociaal pact?

De Commissie van Waarheid en Verzoening van Peru concludeerde in 2003 in haar rapport: [...] het einde van het geweld en het autoritisme betekenen een enorme historische kans voor Peru: de heroprichting van de democratie, de creatie van een nieuw sociaal pact die werkelijk alle Peruanen opneemt in de voordelen en verplichtingen van het burgerschap en in de culturele rijkdom die alleen een tolerante en pluriforme maatschappij kan creëren. [...] (CVR 2003: 41).

Helaas blijkt uit de hierboven beschreven realiteit dat dit nieuwe sociale pact nog veel obstakels te overbruggen heeft. Het huidige economische beleid, nog altijd gebaseerd op het neoliberale model waarbij de export van grondstoffen en de consumptie van geïmporteerde producten centraal staan, heeft weinig oog voor de belangen van de inheemse gemeenschappen in de Andes en Amazone van Peru. Maar een nog dieper geworteld probleem is het racisme, wat sinds de koloniale tijd in stand is gebleven. In de mentaliteit van veel Peruanen blijft alles wat te maken heeft met de inheemse culturen en levenswijzen een teken van 'onderontwikkeling' die de vorming van een modern, progressief land in de weg staat.

Echter, Peru staat niet stil. Gezien de recente terugkeer naar de democratie, is het versterken en verdiepen van deze democratie een collectieve taak die tijd nodig heeft. Organisaties die zich inzetten voor de implementatie van inheemse rechten, zoals de AIDSESEP en de CONACAMI, hebben ondanks de juridische

vervolging een belangrijke positie veroverd op het nationale toneel. In juni 2009 vond in Peru de Vierde Continentale Top van Inheemse Volkeren plaats, een belangrijke bijeenkomst van inheemse volkeren uit heel Latijns-Amerika.

Ook is de internationale druk op Peru om de inheemse rechten serieuzer te nemen, toegenomen als gevolg van het geweld in Bagua. De ILO heeft op verschillende manieren aangedrongen op het naleven van Overeenkomst 169, de VN Rapporteur heeft een speciaal bezoek gebracht om de situatie te onderzoeken en zelfs vanuit de EU kwam een zekere politieke druk. Maar de belangrijkste hoopgevende factor is het toenemende bewustzijn onder de inheemse volkeren zelf over hun rechten. Dat dit niet alleen in hun eigen belang is, maakte AIDSESP-leider Alberto Pizango duidelijk: *“Wij strijden niet alleen voor het leven van de Amazonevolken. Wij strijden voor alle levens die er zijn op Moeder Aarde. Alle volken hebben belang bij het behoud van de Amazone, en niet alleen de mensen maar ook de andere vormen van leven.”* (toespraak Pizango op de Vierde Top van de Inheemse Volkeren, Puno, mei 2009)

5. Inheemse volkeren en organisaties: uitdagingen en kansen

Zoals uit de vorige hoofdstukken blijkt, is de strijd van de inheemse volkeren in Peru en Bolivia nog zeker niet voorbij. In dit hoofdstuk zal ik de belangrijkste factoren die de implementatie van hun rechten in de weg staan nog eens op een rij zetten. Maar vervolgens zal ik ook ingaan op de belangrijkste kansen van de inheemse organisaties in de nabije toekomst.

De belangrijkste bedreigingen voor de rechten van de inheemse volkeren in Peru en Bolivia hebben te maken met de vervuiling en vernietiging van hun leefomgeving, veroorzaakt door de grootschalige winning van grondstoffen en infrastructurele projecten. Het dominante economische model, waarin de winning van grondstoffen prioriteit heeft boven het behoud van de natuur en de rechten van de inheemse volkeren, is dan ook het grootste probleem van deze volkeren in Peru en Bolivia. Het recht om hun eigen vormen van ontwikkeling te bepalen wordt vaak ondergeschikt gemaakt aan uniforme ontwikkelingsmodellen, opgelegd door nationale en internationale actoren. In Bolivia biedt de nieuwe Grondwet interessante kansen om dit te veranderen, maar aan de andere kant blijft de export van grondstoffen ook onder de regering van Evo Morales een belangrijke peiler van de economie.

Ondertussen heeft een groot deel van de inheemse volkeren te maken met armoede en gebrek aan basisvoorzieningen. Uit recent onderzoek blijkt dat van de inheemse bevolking in Bolivia en Peru respectievelijk 50 en 43 procent onder

de armoedegrens leeft. De toegenomen politieke participatie van de inheemse volkeren heeft geen significante verbetering in hun sociaal-economische situatie opgeleverd. Anderzijds belemmert de dagelijkse armoede de organisatie en politieke participatie van de inheemse bevolking (UNIFEM: 38).

De politieke wil om de rechten van de inheemse volkeren na te leven is een belangrijke voorwaarde om deze realiteit te veranderen. Deze politieke wil ontbreekt vaak nog in de bestuurlijke apparaten van Peru en Bolivia. Volgens het UNIFEM rapport uit 2008 zijn bureaucratische inertie, incompetentie, onwetendheid en racisme belangrijke oorzaken van het uitblijven van beter beleid richting de inheemse volkeren. In Peru is bijvoorbeeld een groot deel van de ambtenaren niet bekend met de ILO Overeenkomst 169, terwijl Peru deze al jaren geleden heeft geratificeerd (UNIFEM 2008: 58-59). In Bolivia is er nu op ministerieel niveau vaak wel een grote betrokkenheid met de inheemse rechten, maar dat wil niet zeggen dat onder de nationale, regionale en lokale ambtenaren altijd dezelfde houding bestaat. Dit heeft tot resultaat dat de wetten die er bestaan in het voordeel van de inheemse volkeren vaak niet uitgevoerd worden. Het omscholen en bewust maken van de ambtenaren met betrekking tot inheemse rechten is daarom een belangrijke taak (idem:107).

Photo by Jaime Zapata
Vegas

Maar de problemen van de inheemse volkeren hebben niet alleen te maken met wetten en beleid. Het overkomen van het diepgewortelde racisme in de gehele samenleving is een belangrijke voorwaarde voor werkelijk respect voor alle

rechten van de inheemse volkeren. Zowel in Peru als in Bolivia is dit probleem nog alom aanwezig en vormt dan ook een lange termijn uitdaging.

Daarnaast wordt de inheemse agenda ook regelmatig verzwakt door verschillende problemen binnen en tussen de inheemse organisaties. In Bolivia bijvoorbeeld hebben de Quechua en Aymara organisaties een grote machtspositie in de huidige politieke situatie en dat zorgt regelmatig voor conflicten met de andere Amazone- en laaglandorganisaties zoals de CIDOP. In inheemse organisaties is bovendien vaak sprake van verticaal leiderschap en komen problemen als corruptie, interne conflicten en opportunisme net zo vaak voor als in andere organisaties. Het versterken van meer participatieve organisatievormen en leiderschapsstijlen vormt nog een belangrijke uitdaging voor de inheemse beweging(xlv).

Belangrijke kansen in de nabije toekomst

De inheemse organisaties in Peru, Bolivia en andere Latijns-Amerikaanse landen zijn uitgegroeid tot één van de belangrijkste sociale bewegingen op het continent. Zij hebben zelf de hoofdrol gespeeld in het opeisen van hun rechten, en tegenwoordig gaan hun strategieën en doelstellingen veel verder dan de verdediging van hun land en grondstoffen.

Het is daarbij opvallend dat in de Andeslanden de toenemende identificatie met de inheemse afkomst niet heeft geleid tot afscheidingsprocessen, zoals dat op andere plekken voorkomt. De meeste inheemse bevolkingsgroepen, met als uitzondering de afgezonderde stammen, identificeren zich wel degelijk als onderdeel van hun landen, en willen deel uitmaken van de democratie als actieve burgers, in plaats van passieve ontvangers van beleid (Pajuelo 2007). De inheemse beweging heeft de afgelopen jaren door middel van nationale en internationale netwerken, bijeenkomsten en uitwisselingen gewerkt aan hun voorstellen voor het trans-formeren van de samenlevingen waar zij deel van uitmaken, met bijvoorbeeld de concepten 'plurinationale staten' en *Buen Vivir* als uitgangspunten. De structurele kritiek die zij uiten op de uitgangspunten van de kapitalistische consumptiemaatschappij wordt steeds relevanter in het licht van de grote ecologische en financiële crisis waar de wereld nu voor staat.

Daarvoor is de internationale samenwerking tussen de inheemse organisaties van groot belang. De Amazoneorganisaties in Peru en Bolivia zijn al sinds de jaren tachtig verenigd in de COICA. In juli 2006 werd in de stad Cusco de CAOI (*Coordinadora Andina de Organizaciones Indígenas*) gesticht, waarin organisaties van Quechua's, Kichwa's, Aymara's, Mapuches, Uru's en andere inheemse

volkeren uit de Andes deelnemen. Deze overkoepelende organisaties spelen een steeds actievare rol op het internationale toneel, door middel van de zogenoemde 'inheemse diplomatie'. Dit houdt onder andere in het op onafhankelijke wijze informeren en beïnvloeden van VN instanties en het afleggen van bezoeken aan Europese landen om ook daar hun agenda bekend te maken.

De internationale politieke tendens kent een relatieve openheid richting de inheemse bewegingen en in het geval van Bolivia is ook de nationale context een stuk rooskleuriger dan pakweg tien jaar geleden. Echter, het instabiele karakter van de Latijns-Amerikaanse democratieën leert dat de politieke situatie plotseling kan veranderen. Een sterke en onafhankelijke inheemse beweging blijft dan ook noodzakelijk, ongeacht de politieke tendens van de nationale regeringen. De manier waarop deze beweging zich in de nabije toekomst verder zal organiseren en positioneren, zal van doorslaggevende betekenis zijn voor de vooruitgang in het naleven van de inheemse rechten.

De onzichtbaarheid voorbij

De inheemse volkeren in Peru en Bolivia zijn al lang niet meer alleen maar zichtbaar op toeristische ansichtkaarten. Hoewel hun collectieve rechten nog dagelijks geschonden worden, hebben zij zich definitief laten zien op het nationale en internationale politieke toneel en zullen daar voorlopig niet meer van afstappen. Méér dan de kleurrijke vertegenwoordigers van de globale diversiteit, zijn dit betrokken wereldburgers met interessante visies op het vormgeven van nieuwe verbanden tussen mensen en de natuur. De inheemse volkeren moeten daarom niet alleen gezien worden, maar vooral ook gehoord. Ze hebben ons namelijk nog veel te vertellen.

—

Noten

(xxvi) Hierover zijn verschillende theorieën die over het algemeen de verzwakte sociale en politieke organisaties, de zware economische en politieke crisis die het land teisterden en zijn pragmatische stijl van leiderschap als oorzaken van deze steun aanvoeren (Pajuelo 2007:106-107).

(xxvii) *Cholo* is een in Peru veelgebruikte term voor een stedelijk persoon waarvan de inheemse achtergrond nog zichtbaar is. Het wordt meestal denigrerend gebruikt, maar in sommige gevallen drukt het ook affectie uit. Alejandro Toledo was opgeklommen van schoenpoetser tot afgestudeerde aan een Amerikaanse universiteit, maar benadrukte, in tegenstelling tot anderen, zijn

inheemse achtergrond en daarmee zijn *cholo* identiteit.

(xxviii) De *chakana*, ook wel Andeskruis genoemd, is een belangrijk symbool in de Andeskosmologie en heeft verschillende betekenissen.

(xxix) Hoewel Karp uit de VS kwam, was zij door haar antropologische achtergrond goed bekend met de Andessymbologie en zij sprak bovendien Quechua (Pajuelo 109).

(xxx) Het Incarijk Tawantinsuyu was verdeeld in 4 delen, *suyos* genoemd.

(xxxi) Dit was deels te wijten aan het feit dat de regering dezelfde fouten maakte als met de CONAPA gemaakt waren, zoals het zelf aanwijzen van een voorzitter in plaats van deze door de inheemse organisaties te laten kiezen, en bovendien omdat de INDEPA al snel een bureaucratische structuur aannam met weinig werkelijk gemotiveerd en geclassificeerd personeel (Pajuelo 2007: 123/124).

(xxxii) Volgens een recent onderzoek nam het aantal verticale bevallingen in publieke ziekenhuizen in de rurale gebieden tussen 2000 en 2004 toe van 24 naar 44 procent (UNIFEM 83-84).

(xxxiii) Bronnen: Manrique 2009; CAAAP 2009, Cepes 2009

(xxxiv) *Perro del Hortelano* betekent letterlijk vertaald 'Hond van de moestuin'. Deze tekst is te vinden op: http://www.elcomercio.com.pe/edicionimpresa/html/2007-10-28/el_sindrome_del_perro_del_hort.html

(xxxv) De *Coordinadora de Organizaciones Andinas Indígenas* (CAOI) heeft een klacht gedeponneerd bij het Comité voor de Afschaffing van Rassendiscriminatie van de VN over deze tekst.

(xxxvi) In juli 2006, het jaar dat deze regering aantrad, waren acht conflicten bekend in het land, waarvan de meesten te maken hadden met problemen in het lokale beleid van gemeentes en provincies.

(xxxvii) Er zijn provincies waarvan meer dan de helft van de grond inmiddels al aan de mijnbouwindustrie is toegewezen zonder dat de bevolking hier überhaupt weet van heeft.

(xxxviii) Dit in tegenstelling tot andere landen, zoals Ecuador en Brazilië, die respectievelijk voor slechts 11 en 13 procent van hun Amazonegrond vergunningen hebben uitgegeven aan de petroleum industrie, maar wel op andere manieren de Amazone aantasten, bijvoorbeeld door massale houtkap en sojaplantages (Finer e.a. 2008).

(xxxix) Een berucht voorbeeld is het Nahua volk, waarvan meer dan de helft door ziekte stierf nadat zij in contact waren gekomen met werknemers van Shell, die naar petroleum zochten (Survival International).

(xl) Zo klaagde AIDSESEP in samenwerking met een collectief genaamd *Colectivo de Áreas Naturales Protegidas e Hidrocarburo* in 2005 de Peruaanse overheid aan wegens het aan derden aanbieden van percelen die zich bevonden in beschermde natuurgebieden waar afgezonderde volkeren leefden.

(xli) Deze noodtoestand, waarbij speciale bevoegdheden worden toegekend aan de uitvoerende macht en het leger, mag volgens de Grondwet alleen worden uitgeroepen “*in het geval van verstoring van de vrede of de openbare orde, catastrofe of zware omstandigheden, die het leven van het land in gevaar brengen*”.

(xlii) Er is een grote discrepantie tussen de officiële cijfers van de regering en het aantal omgekomen inheemsen die verschillende ooggetuigen noemen. Er wordt gesproken over het opzettelijk doen verdwijnen van lichamen door het leger, maar dat is niet officieel bevestigd door de onderzoeken van de Ombudsman en de Rapporteur van de VN.

(xliii) De *Defensoría del Pueblo* heeft 84 gerechtelijke processen geïdentificeerd, waarvan 41 met een arrestatiebevel.

(xliv) Slechts 3 dagen na de gebeurtenissen in Bagua gaf de Peruaanse regering groen licht aan het bedrijf Perenco om naar petroleum te boren in gebieden waar bewust afgezonderde volkeren leven. Alan García heeft het bedrijf beloofd om 2 miljoen dollar te investeren in het project (Survival International).

(xlv) Een aantal van deze conclusies is gebaseerd op het rapport van UNIFEM (2008) over de situatie van de inheemse rechten, en tevens op de conclusies van een internationaal seminar dat in 2006 verschillende experts in het thema bij elkaar bracht in Montreal (zie: UNIFEM 2008: 30/31).

—

Gebruikte afkortingen

AIDSESEP - *Asociación Inerétnica de Desarrollo de la Selva Peruana*
(Interetnische Ontwikkelingsvereniging van het Peruaanse Oerwoud)

APG - *Asamblea del Pueblo Guaraní*
(Vergadering van het Guaranívolk)

CAOI - *Coordinadora Andina de Organizaciones Indígenas*
(Koepel van Inheemse Organisaties in de Andes)

CCP - *Confederación Campesina del Perú*
(Boerenconfederatie van Peru)

CIDOB - *Central Indígena del Oriente Boliviano*
(Inheemse Centrale van Oostelijk Bolivia)

CNA - *Confederación Nacional Agraria*

(Nationale Landbouwconfederatie)

COICA - *Coordinadora de Organizaciones Indígenas de la Cuenca Amazónica*

(Koepel van Inheemse Organisaties uit het Amazonegebied)

CONACAMI - *Confederación Nacional de Comunidades del Perú Afectadas por la Minería*

(Nationale Confederatie van door de Mijnbouw aangetaste Gemeenschappen)

CONAMAQ - *Consejo Nacional de Ayllus y Markas del Qollasuyu*

(Nationale Raad van Allus en Markas van de Qollasuyu)

CONAPA - *Comisión Nacional de Pueblos Andinos, Amazónicos y Afroperuanos*

(Nationale commissie van Andesvolkeren, Amazonevolkeren en Afroperuanen)

COPIPP - *Conferencia de Pueblos Indígenas del Perú*

(Conferentie van Inheemse Volkeren van Peru)

CSUTCB - *Confederación Sindical Única de Trabajadores Campesinos de Bolivia*

(Enige Syndicale Confederatie van Boerenarbeiders van Bolivia)

CVR - *Comisión de la Verdad y Reconciliación*

(Waarheids- en verzoeningscommissie)

ILO - *International Labour Organisation*

(Internationale Organisatie van Arbeid)

INDEPA - *Instituto Nacional de Desarrollo de los Pueblos Andinos, Amazónicos y Afroperuanos*

(Nationaal Instituut van Andesvolkeren, Amazonevolkeren en Afroperuanen)

MAS - *Movimiento al Socialismo*

(Beweging naar het Socialisme)

MIP - *Movimiento Indígena Pachakutec*

(Inheemse Beweging Pachakutec)

MNR - *Movimiento Nacionalista Revolucionario*

(Revolutionaire Nationalistische Beweging)

NGON - on-Gouvernementele Organisatie

TLC - *Tratado de Libre Comercio*

(Vrijhandelsverdrag)

UNIFEM - *UN Development Fund for Women*

(Ontwikkelingsfonds van de verenigde Naties voor vrouwen)

Woordenlijst

Asamblea Constituyente - Nationale Vergadering die de tekst overeenkomst van een nieuwe Grondwet. Deze vergadering heeft een tijdelijk karakter.

Buen Vivir - De inheemse organisaties in Peru en Bolivia gebruiken het concept *Buen Vivir*, oftewel 'Goed Leven', als alternatief voor het concept ontwikkeling, om hun ideeën over vooruitgang en kwaliteit van leven samen te vatten. Dit concept houdt onder andere een afwijzing van het koloniale en individualistische denken in, en bevat ideeën voor de economische, politieke, sociale en culturele aspecten van de samenleving.

Campesino - Een campesino is een boer, die leeft van de kleinschalige landbouw en/of veeteelt. Het is een identiteit die nauw verbonden is met de inheemse volkeren in de Andes.

Chakana - De *chakana* is een belangrijk symbool in de Andes, in de vorm van een kruis met trapvormige hoeken aan de vier zijden, en een cirkel in het midden. Het is een verwijzing naar het panjaarden, maar ook o.a. naar de eenheid tussen de duale concepten en de verschillende werelden.

Comunidad campesina - Boerengemeenschap. Dit is de meest gangbare organisatievorm van Quechua's en Aymara's in de Andes. Een gemeenschap heeft een eigen bestuur, en juridische erkenning zowel in Bolivia als in Peru.

Indígena - Inheems

Indigenismo - Het indigenismo is een stroming die begin twintigste eeuw opkwam in zekere intellectuele kringen in Latijns-Amerika. Het staat voor een waardering van de inheemse cultuur en het willen verbeteren van de situatie van de *indios*. Achteraf gezien had het een sterk paternalistisch karakter.

Indio - Manier waarop de inheemse personen aangeduid werden in de koloniale tijd en daarna. Letterlijk: 'indiaan'. Wegens de negatieve en neerbuigende connotatie, geven veel mensen tegenwoordig de voorkeur aan *indígena*.

Mestizo - Mestizo is de term voor de mensen die een gemengde achtergrond hebben, oftewel zowel spaanse als inheemse voorvaders.

Sierra - Peruaanse benaming van de Andesgebieden die Peru van noord tot zuid doorkruisen.

Territorio - Territorium, oftewel het land maar ook alle flora en fauna die daarbij hoort en de grondstoffen die zich onder de grond bevinden.

Tierra - Land

Wiphala - De *wiphala* is de vlag van de inheemse volkeren, in Bolivia weergegeven door 49 gekleurde vierkanten. Deze wiphala is één van de meest gebruikte symbolen in de inheemse bewegingen in de Andes en heeft verschillende betekenissen.

Bibliografie

- Abanto, A. (2009) El derecho de los pueblos indígenas a ser consultados en El Comercio, juli 2009, <http://www.elcomercio.com.pe/imprensa/notas/derecho-pueblos-indigenas-consultados/20090702/308499>
- Assies, W. (2001) David v.s Goliath en Cochabamba: los derechos del agua, el neoliberalismo y la renovación de la protesta social en Bolivia. In: Tinkazos 2001 no.8 , pp106-135
- Assies, W. (2006) La media luna sobre Bolivia: nación, región, etnia y clase social. In: Americalatinahoy, vol.43, agosto de 2006, pp. 87- 105
- Crabtree, J. (2005) Patterns of Protest. Politics and Social Movements in Bolivia. London: Latin American Bureau
- CAOI (2008a) ¿Preso por defender la Madre Tierra? Criminalización del ejercicio de derechos de pueblos indígenas. Lima: CAOI
- CAOI (2008b) Estados Plurinacionales Comunitarios. El Buen Vivir para que otros mundos sean posibles. Lima: CAOI
- De la Cadena, M. (2004) Indígenas mestizos, Raza y Cultura en el Cusco. Lima: Instituto de Estudios Peruanos
- Finer M, Jenkins CN, Pimm SL, Keane B, Ross C (2008) Oil and Gas Projects in the Western Amazon: Threats to Wilderness, Biodiversity, and Indigenous Peoples. PLoS ONE 3(8): <http://www.plosone.org/article/info:doi/10.1371/journal.pone.0002932>
- Fuller, N. (2002) "Ciudadanía intercultural ¿proyecto o utopía?" In: QUEHACER No 137, Lima, DESCO
- Fuller, N. (2004) "La interculturalidad. Una propuesta polémica". Conferencia ofrecida en el Seminario Interdisciplinario. El Perú desde una perspectiva mundial. Facultad de Ciencias sociales de la PUCP. 21 de Octubre
- García Linera A. y Stefanoni, P. (2004) Bolivia: una sociedad en movimiento. Mapa de los movimientos movimientos sociales. In Barateria vol.1, no.1 pp.12-18
- García Linera, A. (2004) La crisis del estado y las sublevaciones indígenoplebeyas. In: García, Prada, Tapia: Memorias de Octubre La Paz; Muela del diablo editores. pp. 27-86
- Kruyt, S. (2006) From Pachakuti to Another World is Possible. Local and Global Interactions in Social Movement Frames in Bolivia. Amsterdam: Vrije Universiteit
- Kruyt, S. (2007) Cambas en Kollas: politiek racisme van de halve maan. Analyse van de autonomiebeweging in Bolivia. <http://www.noticias.nl/search/article.php?id=1742>
- Kruyt , S. (2008) Een kleine overwinning of een tragisch gelijkspel? De betekenis

- van het Boliviaanse referendum.
<http://www.noticias.nl/search/article.php?id=2028>
- Mamani Ramírez (2004) El Rugir de las multitudes. La fuerza de los levantamientos indígenas en Bolivia/ Qollasuyu. El Alto: Aruwiyiri/ Ediciones Yachaywasi
- Manrique, N. (2009) Regazos de una monarquía. In: Pobreza, desigualdad y desarrollo en el Perú. Informe anual 2008 / 2009, Oxfam.
- Pajuelo Teves, R. (2006) Participación política indígena en la sierra peruana. Una aproximación desde las dinámicas nacionales y locales. Lima: IEP; Fundación Konrad Adenauer. (Ideología y Política, 28)
- Pajuelo Teves, R (2007) Reinventando comunidades imaginadas, Movimientos indígenas, nación y procesos sociopolíticos en los países centroandino. Lima: IEFA; IEP.
- Platt, T. (1976) Espejos y maíz. Temas de la Estructura Simbólica Andina La Paz; CIPCA
- Prada Alcoreza (2004) Política de las multitudes. In: García, Prada, Tapia: Memorias de Octubre La Paz; Muela del diablo editores. pp. 87-136
- Tapia, L. (2002) La condición multisocietal. Multiculturalidad, pluralismo, modernidad. La Paz: CIDES- UMSA/ Muela del diablo editores
- Taylor, C. (1993) "El multiculturalismo y la política del reconocimiento". México D.F.: Fondo de Cultura Económica
- Tubino, F. (2002) Entre el multiculturalismo y la interculturalidad: más allá de la discriminación positiva. In: Norma Fuller (editora): *Interculturalidad y Política. Desafíos y posibilidades*. Fondo editorial de la Universidad del Pacífico. Lima
- UNIFEM, UNICEF, OACNUDH (2008) (ed. Myrna Cunningham... [et al.]) ¿Qué está pasando con los derechos de los pueblos indígenas? Estudio regional: Buenas prácticas, obstáculos y desafíos en la implementación de las recomendaciones del Relator Especial de las Naciones Unidas para los Derechos Humanos y Libertades Fundamentales de los Indígenas, del Comité de los Derechos del Niño y del Comité para la Eliminación de la Discriminación contra la Mujer, en Ecuador, Bolivia y Perú. Managua: cadpi, 146 p.

Internationale verdragen

Convenio no. 169 oit sobre pueblos indígenas y tribales en países independientes.
Declaración de las Naciones Unidas sobre los derechos de los pueblos indígenas

Nationale wetgeving

Nueva Constitución Política del Estado. Texto Final Compatibilizado. Versión Oficial. Octubre 2008, República de Bolivia, Asamblea Constituyente y Honorable Congreso Nacional

Rapporten en verslagen

CAAAP:LOS DECRETOS LEGISLATIVOS QUE VULNERAN LOS DERECHOS DE LOS PUELOS INDIGENAS: Implementación de las recomendaciones de la Comisión de Expertos de la OIT sobre el cumplimiento del Convenio 169 en el Perú.

<http://www.caaap.org.pe/documentos/Documento%20de%20Trabajo-Informe%20sobre%20DDL-CAAAP%2015jun2009.pdf>

CEADESC (2008) Memoria visita a Bolivia del Relator Especial de la ONU sobre la situación de los derechos humanos y libertades fundamentales de los Indígenas. 25 de noviembre al 7 de diciembre de 2007 Centro de Estudios Aplicados a los Derechos Económicos, Sociales y Culturales -Santa Cruz - Bolivia. http://www.4shared.com/file/98522710/e10afaa5/MEMORIA_relator.html

CEPES, CONVEAGRO, Propuesta Ciudadana (2008) Antes y ahora: Decretos legislativos que le cambian el rostro al sector rural www.cepes.org.pe

Coordinadora Nacional de Derechos Humanos "El difícil camino a la ciudadanía" Informe Anual 2008 de Derechos Humanos en el Perú. <http://blog.dhperu.org/wp-content/informes/2008/index.swf>

INFORME ALTERNATIVO PRESENTADO AL COMITÉ PARA LA ELIMINACIÓN DE LA DISCRIMINACIÓN RACIAL DE LAS NACIONES UNIDAS - CERD SITUACIÓN DEL RACISMO EN EL PERÚ: Lima, 2009, Informe elaborado por: Amnistía Internacional Sección Peruana - AI; Asociación Grupo de Trabajo Redes - AGTR; Asociación Pro Derechos Humanos - APRODEH; Centro Amazónico de Antropología y Aplicación Práctica - CAAAP; Centro de Culturas Indígenas en el Perú - CHIRAPAQ; Centro de Desarrollo Étnico - CEDET; Coordinadora Nacional de Derechos Humanos - CNDDHH; Estudio para la Defensa y los Derechos de la Mujer - DEMUS; Centro de Estudios y Promoción Afroperuana - LUNDU; Makungu para el desarrollo. http://www.dhperu.org/documentos/informe/74c692_informealcerd2009.pdf

Defensoría del Pueblo 2006 REPORTE nº 29 CONFLICTOS SOCIALES CONOCIDOS POR LA DEFENSORÍA DEL PUEBLO AL 31 de julio de

Defensoria del Pueblo: 64° REPORTE DE CONFLICTOS SOCIALES CONOCIDOS POR LA DEFENSORÍA DEL PUEBLO AL 30 de junio del 2009

OAD (2006) Informe regional. La situación de los derechos económicos sociales y culturales en la región amazónica de los países andino amazónicos. Quito: Observatorio DESC Amazonia.

Forum Solidaridad Peru/ Red Jubileo Peru/ PIDHHD ¿Por qué protestan los pueblos indígenas?
http://www.cadtm.org/IMG/pdf/porqueprotestan_los_pueblos_indigenas.pdf

UNIR (2008) Segunda Encuesta Nacional. Diversidad Cultural Hoy, 2008, Una radiografía al país. La Paz: UNIR

Websites

AIDSESP - <http://www.aidesep.org.pe>

Bartolomé Clavero - <http://clavero.derechosindigenas.org>

CONAMAQ - <http://www.conamaq.org.bo>

Federación Nacional de Mujeres Campesinas

Indígenas Originarias de Bolivia "Bartolina Sisa" - <http://www.bartolinasisa.org>

Servindi - <http://www.servindi.org>

Survival International - <http://www.survival.es/indigenas/aisladosperu>

Fotografie

Alle foto's zijn gemaakt door **Jaime Zapata Vega**, Boliviaanse fotograaf, gespecialiseerd in visuele antropologie Jaime-z-vega@hotmail.com

Over de auteur

Suzanne Kruyt (drs. in Cultuur, Organisatie en Management, Vrije Universiteit te Amsterdam) werkt in Cusco, Peru bij het Centro Bartolomé de las Casas, een onderzoeksinstituut wat de belangen van de rurale Andesbevolking behartigt. In haar werk, gefinancierd door de Nederlandse ontwikkelingsorganisatie Mensen met een Missie, houdt ze zich bezig met de aanbevelingen van de Waarheids- en Verzoeningscommissie, die is opgericht naar aanleiding van het politieke geweld tussen 1980 en 2000. Eerder schreef ze een scriptie over sociale bewegingen in Bolivia en werkte ze twee jaar in El Alto. Zij maakt deel uit van de Nederlandse solidariteitsorganisatie Ojalá en van de redactie van het digitale platform Noticias.

Eerder verschenen als deel 2 van de Chakana Reeks. Rozenberg Publishers – Stichting Chakana (2009)

Chakana 2 – ISBN 978 90 361 0153 0

www.chakana.nl

Praxis Discussion Series: Urbanization

What's driving urbanisation? How can we make our cities more inclusive? What does resilient, sustainable urbanisation look like, globally, in Asia, and in the Pacific? This is a discussion with four leading experts: Max Kep from Papua New Guinea's Office of Urbanisation; Professor John Connell from the University of Sydney; Truman Packard, World Bank and Simon Cramp, AusAID